

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sonderjydske Aarbøger

1893.

Første Hæfte.

Udgivne

af

**H. P. Hanssen-Nørremølle, Gustav Johannsen
og P. Skau.**

Flensborg.

I Hovedkommission hos **Gyldendalske Boghandel**, Kjøbenhavn,
for Danmark, Norge og Sverrig.

Nordslesvig i 1892.

Af Gustav Johannsen.

Provinssynodens Forhandling i Rendsborg i Slutningen af Aaret 1891 angaaende det danske Sprogs Stilling i de nordslesvigske Folkeskoler førte som bekendt til et Resultat, der kun var skikket til at vække Uvillie hos den nordslesvigske Befolkning. For at gøre Religionsundervisningen i de nordslesvigske Folkeskoler saa frugtbringende som muligt, havde Befolkningens Repræsentanter i denne kirkelige Forsamling andraget paa, at den nævnte Undervisning udelukkende maatte blive meddelt paa Dansk, og at der maatte indføres en dansk Sprogundervisning af mindst to Timer om Ugen. Dansk er Børnenes Modersmaal, men derfor og netop derfor er det ligegodt nødvendigt, at de lære at bruge det rigtig baade skriftlig og mundtlig. Men ikke engang i denne ligefremme og naturlige Sag fandt Nordslesvigerne den Støtte, som de havde ventet af den kirkelige Forsamling og særlig af dennes gejstlige Medlemmer. Paa dette Omraade, havde man ventet, maatte Germaniseringsbestræbelserne komme til at staa tilbage for den eneste naturlige Maade at opdrage de unge Sjæle paa, der ikke maa forhindres i allerede i den spæde Alder ad de jævne Veje at komme til ham,

der sagde, at Himmerigets Rige hører dem til. — Den preussiske Kultusminister havde sendt Provinssynoden en Skrivelse, hvori Nordslesvigernes Andragende stemples som „politisk“, og hvori der advaredes imod at give Nordslesvigerne Medhold. Denne Skrivelse blev bestemmende for Forsamlingens Flertal, og Nordslesvigernes Andragende blev dødsdømt.

Dette Resultat blev en ny Skygge paa den nordslesvigske Himmel ved Aarets Begyndelse og varslede om vedblivende Haardhed fra Magthavernes Side.

De nordslesvigske Medlemmer af Provinssynoden i Forening med deres verdslige Kolleger i Provstisynoderne og Synodeudvalgene indsendte nu i Januar Maaned 1892 en Petition til det preussiske Deputeretkammer, hvori de androge paa, at

„det høje Deputeretkammer vil gøre sin Indflydelse
„gældende og hos den høje kongelige Statsregering
„virke hen til, at Overpræsidual-Anvisningen af 18. De-
„cember 1888 tildels ophæves, og at Religionsunder-
„visningen i de nordslesvigske Folkeskoler paa Landet
„maa blive meddelt paa Dansk i sex Timer ugent-
„lig, samtidig med, at der indføres en tilstrækkelig
„Undervisning i det danske Sprog, mindst to Timer
„ugentlig.“

Denne Petition blev af Deputeretkamret henvist til dets Undervisningsudvalg, der ogsaa satte den paa Dagsordenen for et Par af sine Møder. I det sidste af disse Møder kom Petitionen til en flygtig Behandling, men da der ikke var en Regeringsrepræsentant tilstede, der kunde give Oplysninger angaaende nogle Anker over Udførelsen af Anvisningen af 18. December 1888, udsattes det at tage

en endelig Beslutning til et senere Møde. Dette Møde kom imidlertid ikke istand forinden Kamrets Hjemsendelse og saaledes kom Petitionen ikke til Forhandling i selve Deputeretkamret. Da Deputeretkamret imidlertid atter traadte sammen i November Maaned, indsendtes den samme Petition igen, saa nu er der Udsigt til, at den i Løbet af de første Maaneder i 1893 vil komme til Forhandling baade i Udvalget og i Plenum.

I over tusind Aar har Byen Slesvig været Sæde for den slesvigske Biskop, og Hertugdømmet Slesvig har i samme Tid udgjort og udgør endnu et eget Bispedømme. I Begyndelsen af Aaret 1892 flyttedes Bispesædet fra Slesvig til Kiel, altsaa udenfor Bispedømmet.

Den slesvigske Biskop har at gøre med to Kirkesprog: det danske og det tyske. Dette vanskeliggør hans Embedsførelse, thi han skal ligesom slaa Bro over den Adskillelse, som de to Sprog i samme Forvaltning ganske naturlig føre med sig.

I et Møde af det preussiske Deputeretkammer i Marts Maaned udtalte Forfatteren af disse Linier sig i sin Egenkab af Deputeret for første slesvigske Valgkreds imod Bispesædets Flytning til Holsten og fremhævede de Vanskeligheder, der formentlig maatte fremgaa af, at Biskoppen boer udenfor sit Bispedømme.

Mine Ord foranledigede et skarpt Svar fra Kultusministeren og et heftigt Angreb fra en preussisksindet slesvigsk Deputerets Side. Kultusministeren indrømmede, at han personlig ikke havde været for Bispesædets Flytning, men denne Forholdsregel ahang af Kongen og den tillod derfor Huset hverken en Kritik eller en Beslutning. Den preussisksindede slesvigske Deputerede angreb min politiske

Virksomhed, men lod selve Sagen uberørt. Disse Angreb gave mig imidlertid Lejlighed til at give en Skildring af den nordslesvigske Befolknings nationale Kamps Underlag, som i al Korthed lød saaledes:

„Vi danske Nordslesvigere pleje vor Nationalitet og hæve og fremme vort Folks aandelige og materielle Vel-færd. Nationaliteten er for os Indbegrebet af alle de aandelige og sædelige Goder, der ere overleverede os af vore Forfædre. Hvad vore Modstandere kalde dansk Agi-tation, er ene og alene vor energiske Virksomhed for Be-varelsen og den videre Udvikling af de aandelige og sæde-lige Goder, som vore Forfædre have overleveret os i Livet, i Hjemmet, i Samfundet, i Videnskaben o. s. v. Vi betale vore Skatter; vore Sønner aftjene deres Værnepligt; men intet Menneske kan forbyde os at fastholde vort Sprog, vor Nationalitet, vor Bevidsthed om at tilhøre det Folk, hvorfra vi ere udgaaede. Vi ere endnu ved samme Sprog og samme Nationalitet nøje knyttede til de danske i Konge-riget Danmark. Den samme Literatur er vor Ejendom; den glæder vort Hjerte og giver os Fremgang i Kund-skaber o. s. v.“

I April Maaned fandt der et stort politisk dansk Møde Sted i Christiansfeldt, og paa dette fandt denne Ud-talelse den store Forsamlings udelte Tilslutning. Det var første Gang, at den danske Befolkning holdt et politisk Møde i Christiansfeldt. Denne lille Købstads Beboere ere oprindelig (1773) indvandrede tyske Hernhutter, der indtil den nyeste Tid havde nægtet Afholdelsen af politiske Møder i deres Gæstehus. En tysk Forening havde dog endelig formaaet Borgmesteren til at aabne Gæstehusets Døre, og nu forlangte den danske Befolkning samme Gæsteret.

Dette nægtedes først, men da saa en Del patriotiske Gaardmænd fra Omegnen købte et Grundstykke i Nærheden af Byens Gæstehus, for paa dette at bygge et Forsamlingshus, aabnede Brødreneheden sit Gæstehus for den danske Befolknings Sammenkomster.

Lignende store Møder som det i Christiansfeldt holdtes i Løbet af Aaret paa forskellige andre Steder i Nordslesvig, og allevegne mødte Folk i stort Antal, for det Meste flere, end Lokaliteterne kunde rumme. Og ligesom selve Møderne fandt udelt Tilslutning hos Befolkningen, saaledes sluttede man sig ogsaa enstemmig til det Program, som var udtalt i det preussiske Deputeretkammer. Nordslesvigerne ved, hvad de vil, og hvad de vil, arbejde de for af alle Kræfter. De gamle, der ere blevne staa-satte i Kampen, finde den mest begejstrede Tilslutning hos de unge, og det kan undertiden synes, som om de sidste ville tage Luven fra de første. Men Maalet er for begge Parter det samme, og derfor er der en styrkende Enighed tilstede imellem dem, saa der aldrig høres en Mislyd paa de store Møder, hvor gamle og unge mødes for at raadslaa om og styrke hinanden i Kampen for Folkets højeste nationale Goder.

I Maj Maaned holdt det danske Kongepar Guldbryllupsfest, og Festglæden fra det lille Land lyste ind i Nordslesvig. Aftenen før Guldbryllupsdagen forkyndte de mange Glædesblus, der saas rundt omkring i Nordslesvig, at om man end har spærret med Pæle, saa er Hjertebaandet dog ikke bristet. Da saa Danmarks gamle Konge paa Festdagen mindede om, at han var kommen til Danmarks Hovedstad fra Sønderjylland, og udtalte sin Sorg over at være skilt fra Brødrene sønden for Aaen, og da saa disse

Ord naaede herover, da glattedes Sønderjydens Pande og Haabet skød nye Rødder i de trofast ventende Sjæle. I al Stilhed holdtes der Fest paa Guldbryllupsdagen rundt omkring i Nordslesvig. Man vilde være med, og man var med.

Den nordslesvigske Presse gik ogsaa i 1892 jævnt fremad, kæmpede trofast Side om Side med Befolkningen, men den maatte ogsaa samtidig underkaste sig de samme Forfølgelser som tidligere. Værst vare dog de Genvordigheder, som traf det sydligste danske Dagblad „Flensborg Avis“. Dets Chefredaktør, Jessen, maatte tredie Juledag tiltræde en Fængselsstraf paa 10 Maaneder, for at have fornærmet en tysk Forbunds fyrste og en Skolelærer-Korrespondent til et lidet kendt tysk Blad.

Af mindre politiske Processer forefaldt ogsaa i 1892 en hel Del, baade imod Foreninger og enkelte Personer. Og danske Undersaatter udvistes, ligesom i tidligere Tid.

Foreningslivet har ogsaa i 1892 været i stærk Fremgang, og særlig Foredragsforeningerne holdt talrige og godt besøgte Møder. Til de to store og ældre Foreninger, der strække sig over hele Nordslesvig og tælle Tusinder af Medlemmer: „Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig“ og „Den nordslesvigske Vælgerforening“, føjedes ved Slutningen af Aaret en ny, ligeledes paa hele Nordslesvig beregnet Forening: „Den nordslesvigske Skoleforening“. Da Magthaverne ikke have Øre for Klagerne fra Nordslesvigerne over Tilsidesættelsen af Modersmaalet, da der i Folkeskolerne ikke undervises i Modersmaalet, og da det fremmede Undervisningssprog i Skolerne hæmmer Børnenes Fremgang i Oplysning, saa ere Nordslesvigerne henviste til udenfor Skolen at hjælpe paa, at den kommende

Slægt ikke bliver fremmed for Fædrene og ikke kommer til at staa tilbage for disse. Den 30. November holdtes der i Skærbæk et Møde af Mænd fra alle mulige Egne i Nordslesvig, og paa dette Møde dannedes der en Forening, der fik Navn af „den nordslesvigske Skoleforening“, og hvis Formaal fastsattes at være: „at fremme Folkeoplysningen, navnlig ved paa lovlig Maade at drage Omsorg for Børnenes og Ungdommens Undervisning paa Modersmaalets Grund.“ Foreningen fik en Bestyrelse paa elleve Medlemmer, og den har allerede vundet Tillidsmænd rundt omkring i de forskellige Egne af Nordslesvig. I det Opraab, som Bestyrelsen har udstedt, hedder det bl. a.:

„De fire Timers dansk Religionsundervisning ugentlig, som endnu ere tilbage i de fleste Skoler, ville vi kæmpe til det yderste for at beholde, hvor man gør Forsøg paa at faa dem bort.

Hovedsagen er dog efter vort Syn, at Hjemmene selv tage fat paa at lære Børnene at læse og skrive Modersmaalet, og meddele dem af dets rige Skatte. Derfor ville vi især opmuntre og hjælpe i den Retning, blandt andet ved at udsende Vandrelærere, som kunne hjælpe Forældrene til at faa det rette Greb derpaa, give Anvisning paa Bøger og andet nødvendigt Skolemateriale.

Hvor der gøres Forsøg paa at forhindre dette Arbejde, ville vi med Raad og Daad hjælpe Medlemmerne til deres lovlige Ret.

De, der ville have deres konfirmerede Børn paa Efterskole eller Højskole og ikke selv have Raad til at bekoste dette, ville vi, saa vidt Midlerne række, hjælpe i Forhold til deres Trang.

I det hele ville vi gøre alt, hvad vi formaa, for at

værne om og pleje Modersmaalet og det danske Aandsliv hos Børnene og Ungdommen, for at der kan være en veloplyst og kraftig dansk Slægt til at afløse den nuværende.

Sagen er ikke alene tvingende nødvendig, om vi ville bevare vort Folkeliv, men tillige saa god og retfærdig, at vi kunne tage fat i Guds Navn med godt Mod, sikre paa, at lade vi kun ikke selv forknyt Hænderne synke, saa vil han lægge sin Velsignelse til, at vi kunne bevare det Sprog og det Liv, han selv har givet os.“

Foreningen fandt saa godt som overalt en begejstret Modtagelse, og alt tyder paa, at den vil vinde stærk Tilslutning.

Saaledes blev dette nye Udslag af national Vækkelse og Kraft et Lysglint paa den nordslesvigske Himmel, der er skikket til at bære nyt Haab og nyt Mod ind i det nye Aar, og vidner om, at i vor nationale Kamp kendes det ikke at blive træt.

Nekrologer.

Af Sønderjyder, som har taget mere fremragende Del i den nationale Kamp, har vi i 1892 mistet forhenværende svensk-norsk Vicekonsul Th. With i Nørborg.

Thomas With var en Døgneson fra Havnbjerg på Als, hvor han blev født den 27. August 1823. Han tilbragte sin Barndom i Hjemmet og lærte derefter Handelen i Sønderborg hos det bekendte Firma Christian Karberg. Efter udstået Læretid vedblev han at være knyttet til denne Forretning, indtil han 1851, sammen med en Partner, grundlagde en Kjøbmandsforretning i Nørborg, som de førte i Fællesskab indtil 1858. With begyndte da en ny selvstændig Kjøbmandshandel og blev samtidig udnævnt til Postmester i Nørborg. Denne Stilling beklædte han, indtil han efter Wienerfreden blev afskediget, fordi han ikke lagde Skjul på sit danske Sindelag.

With var i mange År Byrådsmedlem og udførte efter Borgernes Mening dette Tillidshverv så godt, at de to Gange valgte ham til Borgermester. Men Regeringen nægtede — man kan gjerne sige selvfølgelig — at stadfæste Valget af en så brav dansksindet Mand, og det fik derfor ingen Gyldighed.

Allerede i 1852 var han bleven udnævnt til svensk-norsk Vicekonsul, og som sådan fungerede han indtil 1885, da den preussiske Regering fratog ham Retten til at udøve

dette Hverv. Grunden hertil var følgende: With, som havde en udmærket smuk og kraftig Sangstemme, var Medlem af en sluttet Sangforening i Nørborg. En af denne Forenings Sammenkomster blev overværet af et Par Soldater i preussisk Uniform, der ikke, som foreskrevet for alle Uvedkommende, var indført af et af Selskabets Medlemmer. With opfordrede da disse Soldater til at gå deres Vej, idet han sagde, at han ikke vilde synge for Soldater i preussisk Uniform. Dette Optrin gav Anledning til en Retssag, som With selvfølgelig vandt med Glans. Men — Autoriteterne søgte da at ramme ham på anden Måde, og da de ikke kunde bevæge den svensk-norske Regering til at afskedige ham, fratog de ham som sagt Retten til at udøve Konsulatsvirksomheden.

Konsul With var i 1865 Medopretter af Nørborg Sparekasse og derefter dens Regnskabsfører, indtil hans sidste Sygdom umuliggjorde ham enhver Virksomhed. Han ledede Sparekassen med fremragende Dygtighed, og det er vist ingen Overdrivelse at sige, at den i dette Tidsrum var den bedst styrede Sparekasse i Nordslesvig.

Autoriteternes ublide Fremfærd mod With havde sin egentlige Grund i hans fremragende Deltagelse i den nationale Kamp. Han var blandt dem, der straks efter Krigen kastede sig lidenskabeligt ind i det politiske Liv, og man kan tilføje, udfoldede den betydeligste Virksomhed for den danske Sag. Da Sønderjyderne 1866, efter at Fredsvilkårene fra Nikolsborg blev kjendt i Sønderjylland, vilde sende en Deputation til Berlin for at takke Kong Wilhelm for den i Fredsaftalerne optagne Bestemmelse om Nordslesvigs Gjenforening med Danmark, var Konsul With en af dem, der var ivrigst for Sagen. Deputationen skulde samles

en bestemt Dag i Hamborg, men da Dagen kom, mødte der kun seks Mand der oppe, blandt dem var Konsul With. De øvrige var H. Lassen, P. Reimers, Knudsen-Trøjborg, Konsul Amorsen og den gamle Jens Janniksen. De måtte da atter rejse hjem med uforrettet Sag. Imidlertid vedtog de forinden at arbejde videre for Sagen efter deres Hjemkomst, hver i sin Del af Landet. Konsul With og Reimers blev bl. a. enige om at rejse ud til Ahlmann på Augustenborg og ikke at rejse hjem fra ham igjen, før han havde afgivet et bestemt Løfte om at gå med til Berlin som Medlem af en ny Deputation. Ahlmann vægrede sig længe, men han måtte til Slut give efter for de to energiske Mænd — og dermed var denne stilfærdige Mand, som sikkert aldrig havde drømt om en politisk Virksomhed, men hvis Ævner og Kræfter hans Venner havde bedømt fuldstændig rigtig, inde på den politiske Bane. Da Deputationen, „de 47“, derefter drog til Berlin den 30. August, var With et af dens Medlemmer og blandt dem, der virkede ivrigst for Ahlmanns Valg til Ordfører. Efter Hjemkomsten var han også Deltager i det store Møde i Haderslev.

I Halvfjerdserne sås With ikke så meget i første Række. Han blev ældre, og yngre Kræfter på hans Hjemegn afløste ham, men han var fremdeles en ualmindelig varmtfølende Fædrelandsven, altid offervillig og rede til at arbejde for den danske Sag. Hans sidste Leveår var en uafbrudt Sygdom, som fuldstændig lammede den arbejdskjære og virksomme Mand. Han døde den 2. Novbr. 1892.

H. P. Hanssen-Nørremølle.

Om Landbrugets Kreditforhold.

Kreditforholdene spiller overalt i de nuværende Samfundsforhold en saa stor Rolle, at det vil være paa sin Plads at optage dette Emne til Forhandling, for at komme til Klarhed over, om vort Landbrug i fuldt Maal nyder godt af de Fordele, velordnede Kreditforhold kan yde denne, lige saa godt som enhver anden Forretningsgren i Samfundet. Det er saare naturligt, at Landbruget paa dette Omraade kommer bag efter Handels- og Industriforretningerne, eftersom det for et Par Menneskealder siden ikke havde stor Brug her tillands for Kredit, hverken som Laan i selve Eiendommene eller til Landbrugets løbende Omsætning. Bøndergaardene vare for det meste Fæstegaarde og kunde derfor i tidligere Tider ikke bebyrdes med Gjæld uden Fæsteherrens eller Regjeringens Tilladelse, og de større Eiendomme vare tildels Lehns- og Fideikommisgodser, som heller ikke turde bebyrdes med Gjæld. I selve Landbrugets Drift fordredes der ikke megen Omsætning af kontante Penge, da Landmanden for det meste selv forarbejdede sine Redskaber og Klæder, samt næsten udelukkende forbrugte egne frembragte Stoffer til Fødemidler; de kontante Penge, der indkom, brugtes nærmest kun til at bestride Arbejdsløn, Skatter og Afgifter. Hvad der indkom ud over dette var for det meste

Landmandens Overskud, der da opbevaredes til daarligere Tider, eller opsamledes som Arvelod til Børnene.

Først henimod Midten af dette Aarhundrede, da Landmandens Kaar i høi Grad forbedredes, paa Grund af Landbrugsprodukternes stigende Pris, og Pengene bleve rigeligere iblandt Bondestanden, oprettedes der Sparekasser for at skabe sikre Steder, hvor de opsparede Midler kunde indlægges og gøres rentebærende. Disse Sparekasser tjente saa igjen den unge Landmand som Laangiver, naar han overtog sin Fædrengaard — i Reglen for en meget billig Pris. Og i den sidste Menneskealder har disse Sparekasser næsten været de eneste Pengeinstituter i Nordslesvig, der har tjent Landbruget i dets Pengeforhold. Som bekjendt har det været Skik og Brug, tildeels som Følge af Fæsteforholdene, at Sønnen fik Gaarden meget billig, saa at han i Reglen let i Løbet af nogle Aar kunde faa Gjælden afbetalt, og dermed sit Gjældsforhold til Sparekassen afviklet. Det var vist for en tredive til fyrretyve Aar siden en stor Sjældenhed, i hvert Fald i Sundeved, at en ældre Landbruger havde Gjæld paa sin Eiendom. Undtagelser herfra danner kun de enkelte Landbrugere, der erhvervede Eiendommene ved frit Kjøb og allerede den Gang maatte betale dem med en forholdsvis høi Kjøbesum.

Anderledes stiller Sagen sig i de senere Aartier, hvor Eiendomspriserne ere stegne betydeligt, og Arvekravet fra Medsøskendes Side efter Ophævelsen af Fæstevæsenet har ført til, at de, der overtager Gaardene, maa betale dem med en langt høiere Pris, end det tidligere var Tilfældet, ja en saa stor Sum, at de i de fleste Tilfælde ville være ude af Stand til at faa den afbetalt under deres

Virksomhed. Naar hertil kommer, at selve Landbrugets Drift nutildags fordrer langt større Driftskapital, idet man ikke kan nøies med en saa simpel og lidet bekostelig Drift som tidligere, maa Landbrugets Krav efter solide, billige og velordnede Kreditforhold siges at være fuldtud berettigede. I denne Henseende mener jeg endnu, der er meget at opnaa for de nordslesvigske Landmænd, naar de selv vil gribe Initiativet og med Energi gennemføre Sagen paa en praktisk Maade. Er dette ikke Tilfældet, kan der ikke ventes nogen Forbedring; thi andre Samfundsklasser ville naturligvis ikke her træde hjælpende til, da Landbrugets bedre Kreditforhold absolut materielt ikke ville gavne dem.

Vi ville nu betragte de Pengeinstituter, som vort Landbrugs Kreditforhold for Øieblikket nærmest er afhængig af. Vi har da, som et, der ikke direkte er knyttet til Egnen men derimod til hele Provindsen, den slesvig-holstenske Kreditforening — en Indretning, som desværre endnu kun synes lidet kjendt i vor Egn, og som vi derfor heller ikke have høstet den Fordel af, som vi alt burde have gjort. Dette er vel nærmest begrundet i de sproglige Forhold, der gjør det vanskeligt for Folk at følge med i, hvad der sker syd paa, efter at der hverken fra de ledende Mænds eller fra den danske Presses Side drages den tilbørlige Omsorg for, at de Sagerne vedrørende Aktstykker oversættes i det danske Sprog. Jeg vil derfor i korte Træk skildre Kreditforeningens Virksomhedsmaade.

Dens Virksomhed omfatter hele Provindsen (Hertugdømmerne). Som Garantifond har Provindslanddagen ydet den en Kapital af 100,000 *ℳ*.; enhver, der søger Laan igjennem dens Bestyrelse er Medlem, og Medlemmerne ere solidarisk ansvarlige for de muligvis opstaaende Tab,

forsaavidt Garantifondet ikke kan dække samme. Forvaltningsomkostningerne, Tilskud til Reservefondet betales af Laantagerne med $\frac{1}{4}$ pCt. pro Anno. Forretningsgangen er følgende: den, der ønsker at optage et Laan igjennem Kreditforeningen, stiller Andragende desangaaende til Forvaltningen, denne lader da foretage en Taxation af Eiendommens Værd, og Laanets Størrelse bestemmes ifølge denne og Eiendommens Grundskat (Nettoudbyttet). Er der saaledes opnaaet Klarhed over, til hvilken Høide Foreningen vil give Laan, kan Ansøgerne faa Laanet til en saadan Størrelse, men selvfølgelig ogsaa til et mindre Beløb. For det ønskede Beløb udsteder Foreningens Bestyrelse Kreditforenings-Obligationer og lader Laanets Størrelse indføre i Vedkommendes Folio i Panteprotokollen. De udstedte Obligationer kunne faaes til 4 pCt., $3\frac{1}{2}$ pCt., ja endog til 3 pCt. pro Anno Renter foruden $\frac{1}{2}$ pCt. Amortisation og $\frac{1}{4}$ pCt. Forvaltningsomkostninger. De saaledes modtagne Obligationer sælges paa Børsen eller til Bankinstituter til Dagens Kurs. Denne bestemmes ei alene af Rentens Størrelse, men ogsaa af Pengenes Rigelighed og den Tillid, som Pengeinstitutets Soliditet og hele Forvaltning nyder blandt Landets Pengemænd.

Amortisationen betales aarlig indtil Laanets fuldstændige Udbetaling, der med $\frac{1}{2}$ pCt. vil være tilendebragt i 58 Aar. Ønsker en Laantager at tilbagebetale Laanet tidligere, kan dette ske, og vil han da ikke have at tilbagebetale det i kontante Penge, men i Obligationer, som han kan søge at tilkøbe sig, naar Kursen staar lavt.

Denne Slags Kreditforeninger har allerede for længere Tid siden faaet stor Udbredelse i Danmark, hvor de navnlig gjorde stor Gavn ved at skaffe de nødvendige Laan

tilveie for Overgangen af saa megen Fæstejord til Selveiendom. I de senere Aar har der endog i Kongeriget dannet sig saadanne Kreditforeninger for mindre Jordbrugere, saakaldte Husmænd, med fuldstændig Garanti fra Statens Side. En stor Del af den Gjæld, Jordeiendommene i Danmark ere bebyrdede med, ere Kreditforeningslaan. Det er jo ogsaa utvivlsomt, at denne Slags Laan har været til stor Velsignelse for Landbruget, især i den Tid, da Jorderne endnu ikke vare saa stærkt bebyrdede med Gjæld og Tiderne gunstige, saaledes at Landmanden let kunde betale Renten, Amortisation og Forvaltningsomkostningerne; men efterhaanden, som Gjælden er voxet og Konjunkturerne blevne daarligere, føler man det nu som en for stor Byrde at afdrage Penge paa første Hypothek og kræver derfor fra mange Sider, at der for de første Hypotheker udstedes uamortisable uopsigelige Obligationer mod Stats- eller Kommune-Garanti. Ja et enkelt Parti i Tydskland gaar endnu videre og forlanger, at Staten skal give uopsigelige Laan paa første Hypothek til samme Rente og øvrige Betingelser, som denne er istand til selv at reise Laan for. Kun Laan paa anden Hypothek skulle da være amortisable. At saadanne Kreditforeningslaan ere til stor Fordel for Landbruget er jo indlysende, idet den ikke alene byder Landmanden Penge til en billig Rente, men ogsaa med en let Amortisationsmodus, saa at vedkommende paa en bekvem Maade faar sin Gjæld afbetalt, og saaledes Aar for Aar umærkelig forbedrer sin Status. Saadanne Laan ere derfor i Reglen at foretrække for Sparekasselaan.

Dernæst maa Egnens Sparekasser vel nævnes som de af Landmændene endnu mest benyttede Pengeinstituter. De ældste af disse Instituter skriver sig fra første Halvdel

af vort Aarhundrede*) og er, saavidt man kan skjønne, af Befolkningen blevne oprettede den Gang for at byde Folk et sikkert og bekvemt Sted til at anbringe deres opsparede Midler til en taalelig Rente, og vel intet andet Steds ; Verden har Sparekassevæsenet vunden en saadan Tiltro og Benyttelse som her i Hertugdømmerne. Ifølge den tyske Sparekassestatistik er Provindsen Slesvig-Holsten nemlig den, der har det største Sparekasseindlæg pr. Hoved. Ilvorvel man deraf skulde slutte, at Sparekassevæsenet ogsaa skulde have udviklet sig til en Fuldkommenhed, der kunde have holdt Skridt med de Fordringer, Nutiden med Rette kan stille til saadanne Instituter, der sidde inde med det meste af Befolkningens opsparede Kapitaler og i Reglen nyde dens ubetingede Tiltro, som tilmed have samlet store Reservefond, og desuden have uddelt store Pengemidler i veldædige Øiemed, er dette efter min Mening dog langt fra Tilfældet. Tværtimod maa man undres over og særdeles beklage, at vore ledende Mænd i de forskjellige Sparekassers Forvaltninger gjennemgaaende ere blevne staaende paa det gamle Stade, hvorpaa Virksomheden begyndtes for 50 Aar siden. Derved have de i Stedet for yderligere at fremme saavel Indskydernes som Laantagernes Vel ofte direkte været Skyld i, at Laantagerne have arbeidet sig dybere i Gjæld, ligesom mangan

*) De ældste Sparekasser i Nordslesvig ere Haderslev, Aabenraa og Flensborg Sparekasse, alle oprettede 1819, derefter komme Sparekasserne i Sønderborg og Tønder, oprettede 1820, Løgumkloster 1821, Højer 1843, Broager og Hostrup 1845, Graasten 1847, Løjt 1851, Sundeved og Omegn 1852 o. s. v. I Sønderjylland var der allerede tidligere oprettet Sparekasser i Slesvig (1815), Kappel (1817) og Lyksborg (1818). (Red. Anm.)

Kautionist ogsaa har tabt betydelige Beløb paa Grund af Sparekassernes gamle forældede Laanesystem. Ikke at tale om, at vore Sparekasser slet ikke have forstaaet at være til Gavn for deres Klienters daglige Omsætninger. Dette er noget, som de til Dato have betragtet som liggende aldeles udenfor deres Virksomhed og alene henføre til Laaneinstituternes Forretninger, men jeg er bange for, at de ved at stænge dette ude, ogsaa let vise Sparekassernes bedste Støtter bort; thi gaar Middelstanden først til Bankerne med en Del af deres Pengeomsætninger, tage disse ogsaa let Resten, og Sparekasserne blive da kun Steder, hvor smaa opsparede Beløb fra Børn og Arbeidere søge hen. De ville maaske spørge, hvorledes jeg da tænker mig Sparekassernes Indretning, og jeg vil derfor i korte Træk gjøre Rede for mine Anskuelser i saa Henseende.

Som bekjendt modtage vore Sparekasser jo smaa Indskud, i Reglen fra en Mark til et vist Beløb af nogle Hundrede.

Hvad Indskudene angaar, mener jeg, at der overalt burde indrettes Sparemærke-Indskud. Dette har man allerede gjort enkelte Steder, for at give Børn Leilighed til, naar de ere komne i Besiddelse af en 10-Penning, strax at bringe den i Sparekassen, ved at købe sig et saadant Mærke, der burde kunne købes i enhver Butik, ligesom enhver som helst anden Artikel. Sparemærkerne klæbes paa et Kort, og efter at dette er fuldtklæbet, indsendes det til Sparekassen. Der kunde ogsaa godt gives Mærker til 50 Penning Stykket, som hovedsagelig skulde være beregnede for Arbeidere; muligvis, der om Lørdagen, naar der gjøres Indkjøb, kunde blive lidt tilovers, der vilde da strax bydes dem Leilighed til at faa dette indsat i Sparekassen; maaske

at den Handlende kunde have Interesse af at skjænke dem saadanne Sparekassemærker i Rabat paa, hvad der kjøbes, i Stedet for som saa ofte at give alskens Knas i Tilgift. Efter mine Erfaringer gjælder det kun om at vække Menne-skets Sparsommelighedssands for at skabe en velhavende Befolkning; thi det Menneske, der daglig sparer lidt af sin Fortjeneste, bliver med Tiden velhavende, hvorimod en rig Mand, som daglig bruger mere end sin Indtægt, absolut bliver fattig.

Dernæst burde vore Sparekasser optage Forsikrings-indskud, saakaldte „Sperreinlage“, for paa en bekvem Maade at give Befolkningen Leilighed til at opsamle Kapitaler til bestemte Tilfælde i Livet, som f. Ex. Militærtjeneste, Giftermaal eller Alderdom. Betydningen af denne Slags Indskud er, at Vedkommende, der indsætte et Beløb i Sparekassen paa denne Maade, faar udstedt en Sparekasse-bog lydende paa, at han faar Beløbet udbetalt med Renter og Rentersrenter, naar det bestemte Tilfælde i Livet indtræder, som blev forudsat, da Indskudet gjordes. Han bliver altsaa i retslig Forstand først Eier af Beløbet til denne Tid. Som Følge deraf kunne saadanne Indskud hverken pantsættes eller pantes, og de ville derfor i alle Tilfælde sikres Vedkommende, hvorledes hans Forhold i Livet end maatte blive. Den preussiske Sparekasselovgivning hjemler den Enkelte saadanne Indskud indtil en Sum af 15,000 Mark. At der heri vilde ligge en stor Vel-signelse for Befolkningen er utvivlsomt. Vedkommende kan til enhver Tid, naar han har noget tilovers, sikre sig dette til Indtrædelsen af bestemte kritiske Tilfælde i Livet og nyder fulde Renter og Rentersrenter; ja Sparekasserne vilde jo endog være istand til at betale en lidt høiere

Rente for denne Slags Indskud, end for almindelige Indskud. I Sammenligning med Livsforsikringssekskabernes Virksomhed, vilde Sparekasserne ved at modtage den Slags Indskud, byde Befolkningen den større Fordel, at Præmierne ikke absolut skulde betales til bestemte Tider, samt tilmed spare Vedkommende alt, hvad disse Selskaber tjene til deres Aktionærer og betale i Provision og Reiseudgifter til deres Agenter.

En anden Slags Virksomhed, som Sparekasserne efter min Mening burde optage, er Oprettelsen af Conto-Courent-Contoer imod betryggende Sikkerhed for alle Forretningsvenner indenfor deres Virksomhedsomraade, for derved at give enhver Leilighed til at indlægge sine kontante Penge paa kortere Tid, selvfølgelig imod en billigere Rente, ligesom at give de, der ønske det, Kredit-Conto imod en normal Rente. Landboerne vilde derigjennem, ligesom Handelsstanden igjennem Bankerne, altid være istand til at disponere i deres Forretningsanliggender uden at være indskrænkede af deres Betalingsforhold. Sparekasserne vilde saaledes blive Centralpunkter for Landboernes daglige Omsætning og enhver Landmand istand til at indskrænke sin egen kontante Kassebeholdning til nogle faa Lomme-penge.

Samtidig burde det tillades Contohaverne at afgive Anvisninger, saakaldte Checks, paa Sparekasserne til anden Mand. Dette er en Indretning, som desværre endnu er saare lidt kjendt her til Lands, men som forlængst i en Menneskealder har dannet et væsentligt Led i den daglige Omsætning i andre Lande.

De Fordele, en saadan Indretning vilde byde Landbefolkningen, vilde være, at de kontante Pengebeholdninger,

enhver nu maa sidde inde med, bleve rentebærende, at de saaledes vare sikkert opbevarede for Tyveri og Ildsvaade, og at Folk ikke kom i Fristelse med at udgive Penge til Extra-Anskaffelse af unødvendige Gjenstaade, noget som man igjennem den daglige Erfaring tiidt ser er Tilfældet, naar der haves en større Kassebeholdning. Desuden er Conto en betydelig Besparelse i Stempel for de, der laane.

Endnu en Virksomhed, som vore Sparekasser burde optage, er Indretning af brandfrie Lokaler, saa at de imod en lille Godtgjorelse kunde modtage Værdipapirer og andre vigtige Dokumenter til Opbevaring. Man har jo desværre ved de nutildags saa ofte indtrædende Ildebrande i straataækkede Bygninger Erfaring af, hvor tiidt saadanne Ting nu gaa tilgrunde, og i mange Tilfælde tilføie Eierne uerstattelige Tab. Det vilde jo dog aabenbart være langt lettere i Forening at indrette saadanne Gjemmer, end naar hver Mand selv skal gjøre det.

Hermed tror jeg nu at have nævnt de Forandringer i vore Sparekassers Virksomhed, som maa anses for tidssvarende. Jeg vil derpaa vende mig til deres Laaneverksamhed.

Som Regel udlaane Sparekasserne deres Midler mod Hypothek i Jord og Bygninger, og imod Kaution paa lange og korte Gjældsbeviser. Hvad Soliditeten for Sparekassen angaar, kan en saadan Udlaansmaade jo være betryggende nok, naar Hypotheklaan kun ydes indenfor en normal Grændse, og der altid sørges for vederhæftige Kautionister. Spørger man derimod om et saadant Udlaanssystem er til Gavn for Almenvellet iblandt Landbostanden, er det en hel anden Sag, og da mener jeg, at vore Sparekasser ogsaa i denne Hensende kunde indrette deres Udlaanssystem paa en heldigere Maade.

Jeg er i saa Henseende af den Mening, at Sparekasserne burde inddele deres Hypothekudlaan i en første og anden Hypothek i Landeiendomme, og Grændsen derimellem burde være trukken saaledes, at første Hypothekslaan kun gaves til en saadan Høide, at Jordeiendommene selv under daarligere Konjunkturer vilde være istand til med Lethed at svare Renten af disse Laan, som burde stilles yderst billig, kun en lille Ubetydelighed høiere end almindelig Indskudsrente, for dermed at dække lidt af Forvaltningsomkostningerne, samt være uamortisable. Derimod burde der gives Laan paa anden Hypothek, som gaar høiere op imod Eiendommens Værdi, end det nu i Almindelighed er Tilfældet, men til Gjengjæld burde disse Laan aarlig amortiseres med en saa stor Procentsats, at man kunde gjøre Regning paa, at enhver Mand under sin Virksomhed som Jordbruger kunde have Laanet tilbagebetalt, saaledes at idetmindste enhver Jordbruger under sin Virksomhed havde tjent en Kapital, der svarede til hans Gjæld paa anden Hypothek, naar han overlod Eiendommen til Sønnen. Denne kunde da optage et nyt anden Hypotheklaan, der saaledes som Minimum kom til at udgjøre de øvrige Søskenes Arvepart. Der vilde maaske imod denne Ordning kunne indvendes, at det for mangen en Mand kan være for trykkende baade at faa sine anden Hypotheklaan amortiserede og desuden opspare sig en lille Kapital til at leve af paa sine gamle Dage; men dertil kan jeg kun svare, at han da alt har overtaget sin Eiendom for dyrt. Hvad vil Følgen blive for den næste Landbrugs-Generation, naar de nuværende Eiere som Regel ei kunne afbetale paa deres Gjæld? Landbostanden vil forarmes, og Børnene, paa et nær, ingen Arvepart faa, ligesom i de gamle Tider

under Føsteforholdene, da Gaarden næsten gjældfrit overlodes den Arveberettigede, og de andre Søkende bleve arveløse, hvor Faderen ikke havde set sig istand til at lægge lidt til Side til dem. Ja, det vil endog gaa meget daarlignere, eftersom der dog den Gang forblev en velhavende Bondestand, mens der nu er Udsigt til en forarmet Bondestand, hvis saa meget ikke engang kan opnaas. Landbostanden maa, medens det er Tid, paalægge sig selv Forpligtelser, som kan bevare Velstanden indenfor dens Rækker, ellers er det klart, at den i de næste Generationer gaar sin Armod imøde med sikre Skridt.

Foruden Hypotheklaan bør Sparekasserne vel bibeholde deres Ullaansnaade med lange Gjældsbeviser imod vederhæftig Kaution, men de burde for denne Slags Laan indføre en temmelig stor Amortisationsmodus. Det er urimeligt, at vore Sparekasser i saa stor Udstrækning, som det nu er Tilfældet, tillade den ene Medborger at leve paa andre Medborgeres Kredit Aar ud og Aar ind, uden at paalægge Vedkommende at afdrage en Del af saadanne Laan hvert Aar. Denne Laanemodus er efter min Mening Sparekassernes svageste Punkt. Den har foraarsaget mangan Mand hans Ruin, dels som Laaner og dels som Kautionist, og det er mig uforklarligt, at ledende Mænd i vore Sparekasseforvaltninger ikke forlængst have faaet Øinene aabnede i saa Henseende.

Laan paa bestemt kort Tid burde Sparekasserne heller ikke yde imod Gjældsbevis, men derimod kun mod virkelig Vexel til større Betyggelse for Kautionisterne. Forskjellen er, foruden en Besparelse i Stempel for Laanene, denne, at man som Underskriver paa en Vexel kun er ansvarlig tre Dage efter Forfaldsdagen, forudsat at Vexlen ikke pro-

testeres, hvorimod man som Kautionist paa et Gjældsbevis er ansvarlig i to Aar, dersom det ikke behager Sparekasseforvaltningen at indklage Laaneren for. Det er sandelig en stor Forskjel, om man yder Garanti for en Mand paa nogle enkelte Maaneder og saa selv raader for, om man vil fortsætte, eller om man ufrivillig vil kunne tvinges til at udstrække Kautionen paa Aaringer, i hvilken Tid Laanerens Forhold mange Gange kunne forandre sig til det daarligere.

Hvad nu selve Forvaltningen af vore Sparekasser angaar, da er denne jo i Reglen betroet Egnens mest ansete og hæderligste Mænd som Hædersposter, og takket være disse Mænds Hæderlighed, ere vore Sparekasser jo blevne forskaanede for Svig i Forvaltningen. En anden Ting er, om Forvaltningen ikke i Fremtiden som Regel burde ændres lidt i Formen paa Grund af det større Omfang disse Instituter have faaet, navnlig ved Indførelsen af en større Kontrol, og for at give de fra Forretningsstedet mere fjerntboende Sparekasse-Garanter Leilighed til at være Medlemmer af Bestyrelserne. Forvaltningen burde efter min Mening sammensættes af en Direktion, som fører den daglige Forretning, og et Tilsynsraad, der fører Tilsynet og Kontrollen med Direktionen, og tillige udøver den afgjørende Indflydelse paa Sparekassens større Forvaltningsforhold.

Hvad Sparekassernes opsparde Reservefond og Kautionisternes Garantifond angaa, da ere begge disse Faktorer, der jo tilsammen danne den Sikkerhed, Sparekasserne byde deres Indskydere, i Reglen meget smaa, og da navnlig Kautionisternes Garantifond, som især ved de ældre Sparekasser ere meget ubetydelige; men disse have jo saa til Gjengjæld opsamlet et større Reservefond af det aarlige

Overskud. Det er helt eiendommeligt, at Sparekasserne overalt betragtes som de Malkekøer, der aarlig skulle malkes til Fordel for alle saakaldte almennyttige Formaal, som Folk kunne finde paa at sætte i Scene, samt til Understøttelse for Trængende. Forunderligst er det dog at se, med hvilken Lethed Generalforsamlingerne udstrø en Del af de mangen Gang af Sparekassernes Laanere surt fortjente Renter, istedetfor muligvis at virke hen til, at Renten for Sparekassernes Udlaan nedsattes, eller Renten for surt erhvervede Spareskillinger opsattes. Det er jo dog først og fremmest i denne Retning, Sparekassernes ledende Mænd have at virke for Institutterne paa de aarlige Generalforsamlinger, samtidig med at de bør arbeide hen til at besørge Om sætningerne paa en bekvem og tidsvarende Maade indenfor dens Omraade, saaledes at Sparekasserne ret kunne være til Nytte og Hjælp i alle Landbostandens Pengeforhold og gjøre det overflødigt for den at henvende sig til Kjøbstædernes Bankinstituter. Garanterne for Sparekasserne ere som oftest heller slet ikke de Folk, der burde have den største Indflydelse paa saadanne Instituter. Saadanne Kautionsrettigheder eller Forpligtelser, som man kan kalde dem, der i sin Tid ere overtagne af enkelte dalevende Mænd, ere dels gaaede i Arv fra Fader til Søn, og dels, hvor ingen Arvinger ere forblevne ved Eiendommen, overdragne eller i enkelte Tilfælde solgte til gode Venner og Bekjendte i den Formening, at der kunde opnaaes financier Fordel, idet det opsparede Reservefond muligvis kunde blive Gjenstand for Deling mellem Kautionisterne. Saadanne Folk have jo desværre i Reglen ingen Forstaaelse af hele Sparekassevæsenet. Skylden ligger imidlertid ikke helt hos dem, men ogsaa hos de ledende Mænd, der ikke

have forstaaet at gjøre Sparekasserne til Institutioner, som enhver i Samfundet, hvorledes hans Forhold end er, enten han er Indskyder af opsparede Midler eller Laansøger, eller han vil benytte dem til sine løbende Omsætninger eller til Forsikring, kunde benytte og føle som uundværlig for ham. Der burde derfor ogsaa gives alle selvstændige hæderlige Mænd Leilighed til at blive Medgaranter for Egnens Sparekasse, men ikke for en saa latterlig lille Sum af 20 til 30 Mark, som Tilfældet er enkelte Steder, men for en Sum af flere hundrede Mark, saaledes at Garantifondet nogenlunde stod i Forhold til de Penge, Sparekassen arbejder med. Derved vilde Interessen og Om-sorgen for Institutets tidssvarende og formaalstjenlige Forvaltning iblandt Garanterne betydelig forøges, ligesom det vilde bidrage til, at kun Folk med virkelig Interesse for og Kjærlighed til vort private og frie Sparekassevæsen tegne sig som Garanter. Sørge vore frie private Sparekasser ikke for en mere fyldestgjørende Virksomhed her paa Landet, er der let Fare for, at der kunde skrives til Oprettelse af saakaldte Kommunalsparekasser, som jeg vilde anse for saare uheldigt, da der derved vilde skabes smaa Sparekasser, der maatte arbeide i mange Aar, forinden de vinde den Tiltro, der er fornøden, hvis de skal kunne optage en fyldestgjørende Virksomhed iblandt Landbefolkningen, mens vore nuværende Sparekassers Kraft alligevel lammes, idet der bleve flere Instituter om at gjøre de Forretninger, som de nuværende med Lethed kunne overkomme.

Kjøbstædernes Laaneinstituter have til Dato endnu ikke været til synderlig stor Gavn for Landbrugerne, og eftersom saadanne Instituter sædvanlig ere oprettede som Aktieselskaber med det Formaal for Øie, at tjene Penge for

Aktionærerne, er det jo meget sjældent Tilfældet, især hos de Banker, der arbeide med Landboerne, at man der kan forskaffe sig billige Penge.

Heldigst vilde det være, dersom vore Sparekasser vilde udvide deres Virksomhed saaledes, at Landbefolkningens Krav paa gode Kreditforhold kunde tilfredsstilles derigjennem, samtidig med, at de ved en fornuftig Udlaansmodus og ved i alle Omsætningsforhold at vække Befolkningens Sparsommelighedssands i høi Grad bidrage til Velstandens Bevarelse blandt Landbefolkningen.

Gammelgab, i December 1892.

C. P. Wolff.

Vort Folks Sydgrænse.

Af P. Lauridsen.

I den følgende Afhandling er det min Hensigt, skarpere og sikrere end hidtil er sket, at fastsætte Grænsen mellem dansk og tysk Nationalitet i Sønderjylland. Igennem mange og lange Sekler, sikkert lige siden det trettende Aarhundrede, da Daner og Saxere første Gang kom til at bo Dør om Dør med hinanden i Sydslesvig, have de to Folk staaet lige over for hinanden som to fremmede ethnografiske Legemer, uden at blande sig med hinanden, og, hvor ydre Magtmidler ikke greb forstyrrende ind, uden at vige en Tomme i den sejge Grænsekamp. Bortset fra Byerne Slesvig og Flensborg, hvor Bylivets kosmopolitiske Strømninger og den nemme Indflytning gør sig gældende, sker der i 500 Aar ingen nævneværdig Forskydning paa vor Sydgrænse. Det ethnografiske Skel holder sig med en Fasthed, der er forbavsende, Slægt efter Slægt, ja Aarhundrede efter Aarhundrede ligger det paa de selv samme Punkter, hvor vi oprindeligt træffe det, og det er først Nutidslivet med dets urolige Ud- og Indvandringer, der har kunnet udviske den gamle Folkegrænse og skabe en svag Folkeblanding i Egnene langs Slien, Dannevirke og Trenen, uden dog i nogen væsentlig Grad at berøve selv disse Egenes Beboere deres nordiske Folkepræg eller deres

medfødte anthropologiske Kendemærker. Det er dette, jeg i det følgende vil søge at godtgøre.

Men før jeg begynder paa denne Undersøgelse, er det nødvendigt at lukke en Bagdør, hvorfra min Fremstilling kan faldes i Ryggen. — Her i Danmark ere vi forlængst komne bort fra den forhistoriske Historieskrivning. Den nordiske Forskning holder af at have fast Grund under Fødderne og virkeligt Daglys, i hvor sparsomt det end kan være; Tiden før 800, da vor Historie begynder, er uigenkaldelig overgivet til Arkæologernes Undersøgelser, og siden P. A. Munchs Dage er den ethnografiske Oldhistorie gaaet ganske af Mode hos os. Men det er ikke saaledes hos vore Naboer imod Syd. Tyskerne maa i høj Grad ynde at bevæge sig paa de mørke og taageslørede Vidder, der ligge bag al Historie og i bedste Tilfælde kun lade enkelte ubestemte Skyggerids eller nogle løsrevne og højst tvivlsomme Enkeltheder blive synlige for os, medens hele den Tilværelse, hvoraf de udgjorde et levende Led, er skjult bag Glemselens Tomhed. Syd for Ejderen har Müllenhoff stadig Efterfølgere, der med en sjælden Frejdighed tumle med det forhistoriske Stof og boltre sig i Gisningens og Gætningens Strømme som Sild i Sundet. Uden en Smule Forargelse for sund Sands kan man ikke læse det Væv, hvor baade Rending og Islæt ere lige uvirkelige, og hvor kun i Ny og Næ en Spole af Historiens Hvergarn løber med ind. Paa Grund af Naboskabet faar vort Lands Forhistorie af og til ogsaa en Overhaling, og paa Grund af Forfatterernes Ukendskab til nordiske Forhold antage Gætningerne ofte en meget vildsom Karakter. Ad højst mærkelige Veje bevise de Herrer, at Sjælland i ældgamle Dage har hedt

Söharzen, „Seeharz, Saiva-harud“, og at Fynboerne ere Melas „Helörer“, hvis Høreredskaber vare saa store, at de bedækkede hele Kroppen. For vore, ogsaa hvad Ørene angaar, særdeles velskabte Landsmænd paa Fyen, maa det være en Trøst, at der ikke er løben et d med ind i første Stavelse af ovennævnte Betegnelse.¹⁾ — Det er lidt vanskeligt at tale alvorligt om den Art Hjærnespind, ja havde vi ikke et uafgjort Folkemellemværende med vor sydlige Nabo, kunde vi sikkert have megen Fornøjelse af at udlevere hele vor Forhistorie til tyske Pedanters Tankesport, men uheldigvis sidder der rundt omkring i Hertugdømmerne agitatoriske Sjæle, der søge at slaa politisk Kapital af disse Paahit, og det er derfor nødvendigt at tilbagevise et Par af de mest nærgaaende Opfindelser.

I. Om Heruler og Angler i Danmark.

Ved vore Sammenstød med den frankiske Kulturstat omkring Aar 800 begynde fremmede Forfattere at beskæftige sig med Danmark og danske Forhold; men hvad vi før den Tid ad ren historisk Vej véd om vort Folk, er sagt i nogle ganske faa Sætninger. Det første Sted Danerne nævnes, er hos Prokop²⁾, der skrev efter Aar 500. Han fortæller, at en Flok Heruler i den østromerske Kejser Anastasius' Regeringstid (491—518) bleve overvundne af Langobarderne, og at de fra Nedre-Østerrig drog imod Nord. Efter at have passeret Sklavinernes Land kom de gennem øde Egne til Varnerne (omkring Mellelben), og derfra tillands „gennem Danernes Folk“ (i Flertal), til

¹⁾ Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung. 1886. S. 37—39.

²⁾ Procopius De bello gothico. II. c. 15.

Havet (formodningsvis Kattegatet), hvorfra de til Søs naaede Thule eller Skandinavien, hvor de forbleve. — Herhen hører endvidere et forøvrigt uforstaaeligt Sted hos Jordanes¹⁾ fra Midten af det sjette Aarhundrede, hvori det hedder: „Dannerne uddreve Herulerne af deres Sæder.“ Og endelig fortælles i den hellige Villebrords Levned, at denne Apostel i Slutningen af det syvende Aarhundrede kom til Fositesland eller Helgoland, som ligger „ved Frisernes og Danernes Grænser“ (in confinio Frisorum et Danorum).

Dette er alt, hvad vi véd om Landets Bebyggelse før det ottende Aarhundrede, og hvis det er tilladt at slutte noget af saa fjærne og sparsomme Meddelelser, synes det nærmest at burde være følgende: I Slutningen af det femte Aarhundrede boede Dannerne allerede paa Halvøen, ja endog i de sydligere Dele af samme, eftersom Herulerne ellers umuligt tillands kunde komme gennem Danernes Folk til Kattegatet, og i det syvende Aarhundrede boede de saa langt imod Syd, at en samtidig Iagttagere kunde betegne Helgoland som en Grænsesø mellem dem og Friserne i Holland og langs den tyske Nordsøkyst.

Om tyske Folkestammer i Danmark findes end ikke et Ord i disse tidlige Efterretninger. Der tales hverken om Varner, Angler eller Heruler i det Landomraade, som

¹⁾ De rebus Geticis. c. 3. — Dani ex ipsorum (Scandzae cultorum) stirpe progressi Herulos propriis sedibus expulerunt, qui inter omnes Scandiae nationes nomen sibi ob nimiam proceritatem affectant præcipuum. Altsaa: „Dannerne ansaa sig selv for det vigtigste Folk i Norden.“ Se forøvrigt: N. M. Petersen: Danmarks Historie i Hedenold. I. S. 21—29. og de der anførte Kilder. C. A. E. Jessen: Nordisk Oldhistorie. Kbhvn. 1862. S. 56.

fra Arrildstid har udgjort det danske Rige. Derimod have de gamle Forfattere bevaret et Par Løsrevne Minder eller Sagn om Danernes Forhold til Herulerne, men om de Herulflokke, der siges at være vandrede til Sverige, vare Folkestammer med Hustruer og Børn eller Hære, ja, derom kunne vi intet vide, og lige saa lidt have vi Ret til at slutte, at de fandt Stammebrødre i Skandinavien, thi Prokop siger ikke, at de vendte hjem, og der staar fremfor alt ikke et Ord om, at de nedsatte sig i Skaane. I Jornandes' Efterretninger kunne vi lige saa lidt finde Bevis for, at Skaane og Sjælland er gammelt Herulerland. I heldigste Tilfælde kunne vi slutte, at Danerne have kæmpet med og fordrevet Herulerne, men om derved sigtes til de ovennævnte Hære eller til andre Stammer, boende i danske, svenske eller tyske Landskaber eller paa andre Steder i vort Nabolag, maa overlades til den enkeltes Gættelyst, og en Ethnografi lader sig ikke opbygge paa saadant Pindeværk.

Dette er alligevel forsøgt. Netop paa Grundlag af de ovennævnte Oldskrifter har Dr. W. Seelmann¹⁾ tilstræbt at godtgøre, at i den første Fjerdedel af det sjette Aarhundrede har Skaane været befolket af Heruler, Sjælland af Daner, Fyen og „Nordschleswig“ af Varner²⁾.

¹⁾ Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung. 1886. „Die Ortsnamenendung — leben.“ S. 7—28. „Die Bewohner Dänemarks und Schonen, vor dem Eindringen der Dänen. S. 28—39. Seelmanns Fremstilling er, saa vidt jeg ved, atter bleven benyttet af Dr. A. Sach i Haderslev i en Programafhandling uden nogensomhelst Originalitet. — Program for Haderslev Latin- og Realskole 1891—92.

²⁾ Anf. Sted. S. 32. Die vorstehenden Erwägungen haben ergeben, dass im ersten Viertel des sechsten Jahrhunderts in Schonen Heruler, in Nordschleswig Warneu, in Seeland

Det er ikke Umagen værd nærmere at paavise den Tillem্পning af det historiske Stof, der skulde tillade en saadan Gætning, ja hvis Forfatteren ikke fremførte andet end historiske Beviser, skulde jeg end ikke have rørt ved denne Sag. Men han søger ogsaa ad sproglig Vej at begrunde sin Opfattelse og benytter i dette Øjemed Stednavnene med Endelsen — lev og — leve (— leben). Som bekendt findes denne Endelse i sin nordiske Form — lev udbredt lige fra Ejderen¹⁾ op til Halland, altsaa i hele vort Folks gamle Landomraade, og i den nedertyske Form — leve (leben) i Provins Sachsen og Nordthüringen. Enkeltvis forekommer den ligeledes i England, men formodnings-

und vielleicht auch Fünen Dänen sassen. Die den skandinavischen Stämmen fremde Ortsnamenendung — lef, welche über Seeland und Fünen verbreitet ist, giebt den sicheren Beweis, dass auf diesen Inseln vor den Dänen Jüten, Warnen oder Heruler, angesessen waren. Der geographische Zusammenhang Fünens mit Schleswig, Seelands mit Schonen weist Fünen vielleicht den Warnen, Seeland den Herulern zu.

¹⁾ Lige nord for Ejderen findes den i Stednavnet Oxlev (Ow-schlag), i Svansø i Koslev (Kosel) og Maaslev og er nordpaa spredt ud over Landet, særlig i de midterste Strøg. Selvfølgelig snubler Hr. Seelmann over Washersleben ved Flensborg Fjord, et Lyststed, der i Slutningen af forrige Aarhundrede byggedes af en Hr. Wascher. Det har sikkert ikke noget hverken med Varner eller Heruler eller Daner at gøre.

Da Endelsen — leben er tysk Kanselistil, men i Mundarterne endnu udtales — leve, frembyder de danske og thüringske Stedsnavne stor Lighed med hinanden, idet Formerne begge Steder ere opstaaede ved Sæmmensætninger med Personnavne, der i Oldtiden kun afvege lidet fra hinanden i nedertyske og nordiske Mundarter. Vi finde i Danmark et Alslev, et Bolderslev, et Tinglev, der synes at svare til de thüringske Former Alsleben, Ballersleben, Dingleben osv.

vis derimod hverken i Norge, Sverige, Island eller i den Del af Nordtyskland, der ligger imellem Ejderen og Harzen. For sund Sands er der intet mærkeligt heri. Ordet leif, lev (oldnedertysk leiba, leva) hører hjemme baade i nordisk og tysk Oldsprog, i begge betyder det, „hvad der har været ens Ejendom“, Efterladenskab, Arv, og i begge Udbredningssfærer kunde der altsaa dannes Stedsbetegnelser af Personnavne med tilføjet — lev eller — leve, uden nærmere Stammeslægtskab, uden Paavirkning, og navnlig uden at det er nødvendigt at underskyde ethnografiske Forklaringsmidler, ligesom der f. Ex. paa Øen Gulland og i Dalarne — ganske uafhængigt af hinanden — er dannet Stedsbetegnelser ved Hjælp af Personnavne og Endelsen — arve, der betyder det samme som — lev. At denne Forklaring er den naturligeste og tillige den ene rigtige, bekræftes end yderligere derved, at Endelsen — lev og — leve optræder baade i ældre Dansk og ældre Neder-tysk uafhængig af Stednavne, i Ord som Konnunglev, Ætelef, Effterlefve, Oldelefve, Radeleve, ja i Oldengelsk og i ældre Dansk, endog saa sent som 1476 ¹⁾, tilmed som et selvstændigt Ord i Sproget. Men naar Ordet „lev, lefve“ saaledes viser sig at være et ægte, hjemmefødt dansk Ord, der har havt fuld Borgerret i Sproget lige til det 16de Aarhundrede, saa indses ikke Nødvendigheden af at indforskrive tyske Folkestammer for i et dansk Land at forklare danske Stednavne, der ende paa et ægte dansk Ord. Det turde dog vel være at gaa over Aaen efter Vand.

¹⁾ Diplom fra 1476. Vidensk. Selsk. Skrifter. V. S. 193. „Det Gods har været i min Faders Være (Værge) og i hans Oldefaders Lefve“. — Og endnu 1501: „Effterthi at han (Gaarden) kom wth aff hans Oldeleffue“.

Imidlertid gør Hr. Seelmann netop dette. Han synes ikke at være bange for at hente denne tynde Drik noget langt borte. Hans Tankegang er omtrent følgende: Da Endelsen — lev ikke findes i svenske, norske og islandske Stednavne, kan den ikke være af nordisk Oprindelse, men maa stamme fra tyske Folkeslag, og da den paa den anden Side findes udbredt over Danernes hele Landomraade fra Ejderen til Halland, maa Danmark oprindeligt have været beboet af Heruler og Varner, der bevislig have skabt Stednavnene paa — leve i Sachsen og Nordthüringen.

Dette er den pure Fabel. Hr. Seelmann behøvede blot at tage for sig Fritznors Ordbog over det oldnorske Sprog for at se, hvor ganske hen i Vejret han ræsonnerer. Under Artiklen „leif“ findes en Række Sammenstillinger, ja endog sammensatte Stednavne, der ganske svare til de danske Former. Finns leif, Dains leif¹⁾, Furuleif osv.

I det norsk-islandske Oldsprog har „leif“ altsaa fuld Indfødsret og benyttedes i samme Bemærkelse og paa samme Maade som i Dansk og i visse nedertyske Sprogarter, og skulde Ordet ingensteds have holdt sig som Stednavn paa Island eller i Norge — noget jeg ikke har undersøgt — vilde dette kun være en Tilfældighed, der hverken i sproglig eller ethnografisk Henseende har den mindste Betydning.

Hermed kunne vi sikkert lade Hr. Seelmanns Heruler i Danmark gaa ud; de komme os ikke mere ved, de vise sig at være et mindre behændigt Fabrikat af en flittig

¹⁾ Brynjan Finns leif o: Brynjön, som har været Finns Ejendom. „Nu hefi ek dregit Dains leif, er dvergarnir gerdu“.

tysk Lærd, der maa have et meget ringe Kendskab til nordiske Forhold. — Men dermed ere vi ikke færdige med Germanerne i Danmark. Vi kende alle Theorien om de gamle Angler, om deres Stamland Angel i Sønderjylland, om deres Slægtskab med saksiske og frisiske Stammer i Nordtyskland, om deres Udvandring til England og verdenshistoriske Betydning hinsides Havet; om den Folkeblending, der skal være opstaaet i Sønderjylland derved, at Jyder eller Daner blandede sig med de tilbageblivende Rester af Angler og dannede et Overgangsled mellem de nordiske Folk og Vestgermanerne: slesvigske Angelsakser med et særegent Folkesprog (Angeldansk), særegent Folkepræg og særegne Tendenser. — Disse Theorier staa endnu i fuldt Flor syd for Kongeaen og benyttes i Tide og Utide for at give Fortyskningsbestræbelserne det rette Sving og et historisk Grundlag. Slesvig er et gammelangelsk Land, det er urtysk Jord, Danskerne ere fremmede „Eindringler“, Kananiter, der ikke fortjene Skaansel, der maa fordrives, for at den gamle tyske Jord, som ved Tidernes Ugunst var reven bort fra sin rette Ejermand, kan generobres. Hvad der sker i Slesvig siden 1864, er kun simpel historisk Retfærdighed.

Med en saadan politisk Understrøm blive de ethnografiske Spørgsmaal brændende, ondartede og farlige, og det er derfor vor Pligt at vide Besked med dem, at studere dem og følge med i de videnskabelige Undersøgelser. Hvad vide vi da om disse Angler? Vi vide, at en tysk Stamme, der kaldtes Angler, i det femte til sjette Aarhundrede udvandrede fra Vesterhavets sydlige Kystlande og sammen med andre tyske Stammer (Saxere, Frisere) erobrede England. Dette er en historisk Kendsgerning,

men med Sikkerhed kunne vi ikke paapege denne Stammes kontinentale Hjem før Udvandringen. Boede de i Sønderjylland, paa Halvøen Angel, og udvandrede de derfra til England, eller maa deres Sæde snarere søges i Mellem-tyskland, i Egnen omkring Elbe-Saale (o: i Provins Sachsen og Nordthüringen). Herom føres for Øjeblikket en lærd Strid, og Undersøgelserne synes at skulle gaa de slesvigske Angler imod.

For at orientere Læseren i det stærkt udviklede Spørgsmaal, der spænder over flere Lærdomsomraader ¹⁾, kunne vi maaske begynde med den Bemærkning, at den danske Oldhistorie, den danske og sønderjyske Overlevering aldeles ikke kender noget til disse Angler. I intet hjemligt Sagn og i ingen selvstændig historisk Kilde er der Tale om en særegen Folkestamme af Navnet Angler indenfor den gamle danske Grænse. Vi kende kun Angelboer, en Afdeling af det danske Folk, der ligesom Fyenboer, Vendelboer, Thyboer, Ærøboer o. a. har optaget Landskabsnavnet som en Del af deres Kendingsnavn, og overalt hvor dette Kendingsnavn har fæstnet sig geografisk, optræder det i Forbindelse med — bo: Angelbogade, Angelbovad, Angelbovirke. For den historiske Tid og for de historisk kendte Beboere af Angel er dette selvfølgelig afgørende, men det beviser maaske mindre for den forhistoriske Tid,

¹⁾ Det følgende er kun en almindelig Orientatiou, og hvem der vil studere Spørgsmaalet nøjere, henvises til A. Erdmanns ypperlige Afhandling: Ueber die Heimat und den Namen der Angeln. Upsala. 1890. Hos ham vil man tillige finde en fortrinlig Kildefortegnelse og alle Bevisstederne i de forskellige Grundsprog. Hvor jeg ikke anfører min Kilde, henviser jeg til Erdmann.

og det er jo derom Talen drejer sig. Vi maa derfor vende os til fremmede Oldskrifter og høre deres Vidnesbyrd.

De afgørende Bevissteder findes hos tre gamle Forfattere: Tacitus, Ptolomæus og Beda, der skreve henholdsvis i det første, andet og syvende Aarhundrede eft. Chr. eller nogle Hundrede Aar før og efter Udvandringen til England, medens ingen af dem er samtidig med denne Begivenhed.

I sin Beskrivelse af de germanske Folkestammer er Tacitus paalidelig for de Egne, Romerne kendte af deres Krige, men saasnart han kommer hen imod Elbegnene, blive hans Efterretninger uklare, vage og magre. Folkenavnene ere tildels uforstaaelige, forvirrede og fordrejede (korrumperede), og Læsemaaderne ere derfor afvigende. Det vil med andre Ord sige, at Tacitus for disse Afsnits Vedkommende er en slet Kilde. I et saadant vanskeligt Textstykke nævner han ogsaa Anglerne sammen med sex andre Folk, der opregnes efter Langobarderne, nemlig: „Reudigni deinde et Aviones et Anglii et Varini et Eudoses et Suardones et Nuithones“. Dette er alt, hvad Tacitus har om Anglerne.

Han stedfæster dem ikke, han siger ikke et Ord om, hvor de eller de sex øvrige Stammer bo, og Gætningerne om deres Boplads har derfor frit Spillerum. Men hvorledes lykkes det da, at faa denne Stamme lagt hen til Slesvig? Det gaar til paa følgende Maade. Man (d. e. Professor Müllenhoff og hans Elever) siger: Tacitus nævner altid Folkene i den rette Orden fra Syd til Nord, og da de anførte Stammer opføres umiddelbart efter Langobarderne, der bevislig boede i Egnen omkring Elbe-Aller (i det Lyneborgske), saa maa de tænkes boende nord her-

for, altsaa i Holsten og Jylland, og dermed er Beviset færdigt. Anglerne anvises Angel, Varnerne gøres til deres nærmeste Naboer imod nord, i Sundeved; thi der findes et Varnæs ¹⁾ (∴ Varnernes Forbjærg, promontorium Vari-

¹⁾ Nordalb. Studien. I. 129. Ogsaa Seelmann. Anf. St. S. 31. — Dette er et godt Exempel paa den Vankundighed, hvormed tyske Lærde omgaaas danske Stednavne. Den første Del i Varnæs er det gamle „Varre“ ∴ sandagtigt Jord ved Havet, og Ordet betyder altsaa simpelthen det sandede Næs, men deraf laver Professoren uden videre et Promontorium Varinorum og benytter det som et afgørende Støttepunkt i et højvidenskabeligt Værk. Ved noget lignende Midler beviser Erasmus Montanus, at Per Degn er en Hane, og ad disse Veje maa det være Tyskerne en smal Sag at godtgøre, at hele Norden har været beboet af Varnere. Mange af vore Kystlande ere overstrøede med den Art Navne, fordi der overalt er sandet Strand. Jeg skal nævne Vargaard (i Hejls), Vargaard og Varmark (i Stenderup), Varholt, Vargaard, Varlöf (i Skaane), Varbjærg (i Halland). Skulle disse Navne maaske ogsaa stamme fra Varnerne? Vi have set, at Dr. Seelmann gør Danmark til gammelt Herulerland paa Grund af Endelsen — lev, og en anden Forfatter, Stabslæge, Dr. Meissner i Rendsborg, vil overbevise os om, at vi vel egentlig ere Frisere til Hobe. Han gaar ud fra som noget givet, at dette Folk har boet, hvor der findes Stednavne paa — um, altsaa f. Ex. i Østerløgum, Røllum, Bodum (Se Archiv für Anthropologie XVIII. S. 129. Anm.), og at de højvoxne Mennesker, som findes i saadanne Egne, er af frisisk Afstamning; men hvis der skal være nogen Beviskraft i hans Ord, kommer han sikkert til at bevise mere, end han skøtter om; thi den Slags Navne findes spredte over hele Norden, og Friserne maa da en Gang have boet lige fra Husum til Holum paa Island og fra Ballum til Husum ved Kjøbenhavn. (Se: Husum, Nærum, Virum, Ørum, Smørum, Ranum, Bælum, Vium, Nissum og hundrede lignende Navne). Ogsaa paa andre Punkter løber hans Fremstilling ud i den skære Barnagtighed, som naar han f. Ex. støtter Frisernes Udbredelse mod Øst paa Navne som Friservejen og Friserbjærget ved Flensborg, Navne, der alene ere opstaaede ved Frisernes Handelsbesøg i Byen,

norum), og Eudoserne ere de samme som Jyderne. Saa let gaar det at lave Oldhistorie.

Men alligevel kommer Müllenhoff galt fra det. For at faa sit Hjærnespind i Gang, gaar han ud fra, at Tacitus altid nævner Folkene fra Syd til Nord, men Nord for Jyderne er Skagerak, han kan derfor ikke faa Plads til Suardonerne og Nuithonerne, og stik imod sin egen Grundsætning -- den Grundsætning, der skulde give hans Fabrikat et Skær af Sandsynlighed — maa han derfor anbringe disse Stammer fra Nord til Syd og henvise dem til Holsten.

Ligeoverfor saa megen Vilkaarlighed have hans Modstandere let Spil. De sige: Allerede i et tidligere Kapitel har Tacitus anbragt Cimbrerne paa den jydsk Halvø (ogsaa paa Müllenhoffs eget Kaart findes de der), og det er derfor aldeles urimeligt at antage, at han atter skulde vende tilbage til denne og anbringe syv nye Folk paa den. Men efter Taciti egen Opfattelse — og det er jo den, det her kommer an paa og ikke paa en eller anden Nutidsmening — bo Angler og Varner utvivlsomt mellem Långobarderne i det Lyneborgske og Hermundorerne i Sydthüringen og Böhmen, og hvorledes kunne de saa samtidig bo i Sønderjylland? En fordumsfri Forstaaelse af Taciti Ord maa henvise Anglerne til Mellemtyskland, til Egnene omkring Elbe-Saale.

eller naar han gør de høje Folk paa Haderslev Næs til Frisere, fordi Næs er et frisisk Ord! Ja han paastaar endogsaa, at Befolkningen i Løgumkloster er af tysk Oprindelse, fordi den nedstammer fra de tyske Munke (der kom fra Herrevads Kloster i Skaane). Er det dog ikke en ganske upassende Sigtelse imod de skikkelige Cisterciensere i Locus Dei, og er det endnu ikke mere forunderligt, at et anset Fagskrift vil optage sligt Nonsens?

Men nu vil Ulykken, at den næste Forfatter, Geografen Claud. Ptolomæus, udtrykkelig siger, at Anglerne boede netop i denne Egn, og fra de følgende Aarhundreder have vi flere Udtalelser, der bevise det samme. Saaledes er der endnu bevaret et Brev fra Theoderik den Store (Aar 501—510) til Kongen over Herulerne, Varnerne og Thüringerne, altsaa til Anglernes nærmeste Naboer. Fra omtrent samme Tid haves en latinsk Lovbog: *Lex Angliorum et Werinorum hoc est Thoringorum* (Anglernes og Varnernes, det er Thüringernes Lov); i Thüringens Krigshistorie optræde disse Angler desuden lige ind til det ottende Aarhundrede, i Thüringen findes baade et Werinofeld og en Engelingau og en stor Mængde Stednavne med Angel eller Engel som første Led. ¹⁾ Ja i sin interessante Bog har Erdmann gjort det ret sandsynligt, at Anglernes Udvandring til England er fremkaldt ved det thüringske Riges Tilintetgørelse 532. ²⁾

Se, alt dette og mere til findes om de thüringske Angler. De ere historiske nok. Men hvad findes der da om de slesvigske Angler? Ikke en Stavelse, ikke saa meget som bag paa min Haand. Ingen samtidig Forfatter

¹⁾ Se: E. Jacobs: *Geschichte d. Provinz Sachsen*. 1882. S. 10. A. Erdmann: *Über die Heimat und den Namen der Angeln*. Upsala. 1890. S. 77 o. a. St.

²⁾ Se ligeledes: Jacobs *Geschichte etc.* S. 7. Han tilføjer: „Das aber unter dem neueren Thüringen ein zusammengesetztes Volks- und Staatswesen zu verstehen sei, geht daraus hervor, das darin alle Sondernamen: Angeln, Warner, Langobarden u. a. aufgehen und verschwinden.“ — Se ligeledes L. v. Ranke *Weltgeschichte IV*. Abtheil. 2. S. 218. „Jenseit der Humber haben sich besonders die Angeln, deren Namen man von einer den Thüringern verwandten Völkerschaft in Mitteldeutschland ableitet, niederlassen.“

véd et Ord om dem. Der er gjort de utroligste Anstrængelser for at frelse dem. Man har halveret dem, ladet dem vandre fra Slesvig til Thüringen og fra Thüringen til Slesvig, ladet ingvæonske Angler afløse herminonske Angler og stadig ladet de ulykkelige Varner, som Niels Klims Kringle, gøre Touren med — lutter Fortolkningskunst og Hjærnespind! De gamle Skrifter vide ikke noget om dem, altsaa vide Müllenhoff, Seelmann og jeg heller ikke noget om dem.

Men hvorfra er da Theorien kommen? Fra en Mand, der sandsynligvis heller ikke vidste noget om dem, der levede 200 Aar efter deres Udvandring fra Fastlandet og ikke anfører sin Kilde: fra den oldengelske Kirkehistoriker Beda. I og for sig ere hans Udtalelser tydelige nok. Han siger udtrykkeligt, at Anglerne (i Østangelen, Mercien og Northhumberland) kom „fra hint Fædreland, som hedder Angel, og som fra den Tid til i Dag siges at ligge øde mellem Jydernes og Saxernes Provinser.“ ¹⁾

Alt beror saaledes paa, hvilken Værdi man vil tillægge Bedas Vidnesbyrd. Han var intet samtidigt Vidne, i Tiden var han lige saa langt borte fra de omtalte Begivenheder, som vi ere fra Trediveaarskrigen; han kunde altsaa intet vide af sig selv, lige saa lidt anfører han ældre Skrifter som Hjemmel for sin Efterretning, hans nærmeste Forgænger, Historikeren Gildas, kender aldeles intet til Anglerne, og den moderne Historieforskning vil derfor ubarmhæjrtigt henregne Beda til de upaalidelige Kilder.

¹⁾ Beda *Historia eccles. gentis Anglorum*. Libr. I. c. XV.
 „Porro de Anglis, hoc est, de illa patria quae hodie manere
 desertus inter provincias Iutarum et Saxonum perhibetur“
 etc. etc.

Alligevel kunde han jo give saa nøjagtig og god Besked i andre Retninger, at vi saa os nødte til at anerkende hans Vidnesbyrd ogsaa paa dette Punkt. Men heller ikke dette er Tilfældet. Hvad han ellers meddeler om Bretlands Erobring, er ganske skeletmæssigt, vagt og i Hovedsagen urigtigt. Han lader denne Erobring ske pludseligt, med ét Slag, medens den som bekendt udførtes gennem et langt Tidsrum, fra Aar 400 til henimod 550, han blander de indtrængende Folk: Saxer, Angler og Jyder (?) sammen, saa 3 bliver til 1 og 1 til 3, og lader dem optræde samtidig paa Skuepladsen, noget, der ganske strider imod Nutidens Kundskab, og endelig maa hans Meddelelse om, at en brittisk Konge skulde have indkaldt germanske Stammer, der længe havde fejdet paa hans Lands Kyster, anses for ganske utrolig og fabelagtig.

Men er han saa slet underrettet om de Begivenheder, der laa ham nærmest og vare foregaaede paa hans egen Ø, tør vi endnu mindre fæste Lid til, hvad han fortæller os fra det fjærne, ham ubekendte Fastland og Stammernes Opholdssted der, ja det er ligefrem utroligt, at en brittisk Munk i det ottende Aarhundrede skulde vide Besked om de ethnografiske Forhold i Tyskland og Norden to til tre Aarhundreder tidligere, „Aarhundreder fulde af vild Kraft og from Uvidenhed.“¹⁾ Beda har næppe nok havt et Sagn at gaa efter. Han vidste, at Anglerne vare ind-

¹⁾ Jeg henviser med Fornøjelse til Dr. H. Bening: Welches Volk hat mit den Sachsen Britanien erobert und diesem den Namen England gegeben? — Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen. Jahrgang 1888. S. 1—20. I det følgende benytter jeg enkelte af Forfatterens Argumenter, der i det negative Afsnit stemmer ganske overens med min Opfattelse.

vandrede, han antog, at de maatte komme fra et Angel-land, og da han (maaske paa Grund af den livlige Handelsforbindelse med Hedeby) har vidst, at der fandtes et saadant Angel i Sønderjylland, gør han dette til Anglernes Hjem. Saaledes lavede Oldtidsforfatterne Ethnografi, og saaledes lave visse tyske Lærde Ethnografi den Dag i Dag. (Se foran om Müllenhoff, Seelmann og Méissner.)

Det er Erdmanns Fortjeneste at have paavist, at Folkenavnet Angli aldeles intet har at gøre med Landskabsnavnet Angel. Angli betyder Spydberere, og ligesom forskellige andre tyske Stammer (Saxoner, Longobardi, Franci etc.) have de angelske Fylkinger faaet Navn af deres Hovedvaaben, medens Landskabsnavnet Angel derimod udledes af Stammen ang, ank æ: snever, i Lighed med oldnordisk angr, et snevert Vand. Den snevre Sli-fjord har givet Landskabet Navn.

Men hertil kommer endnu de Grunde, som Dr. E. Jessen og Dr. Bening henter fra det sønderjyske Angel selv. For det første er dette Landskab i og for sig ubetydeligt, kun fjorten Kvadratmile med næppe 40,000 Mennesker, i Midten af forrige Aarhundrede talte det kun 20,000, og selv om vi ikke i samme Gangart kunne føre Beregningen ned til det femte Aarhundrede, fordi Landet da uden al Udvan-dring maatte siges at staa øde eller i det højeste være behoet af et enkelt Menneskepar, tør vi vel nok anse det for umuligt, at et saadant Landstykke eller, om man vil, hele Mellemslesvig kunde udsende de Hære, der erobrede Østangeln, Mercien og Northhumberland. Og for det andet maatte disse vældige Skarer dog vel have haft en Grund til at forlade det frugtbare og gode Land aldeles, eftersom det stod øde; noget saadant gør agerdyrkende Stammer

med Kvinder og Børn, Gods og Kvæg imidlertid ikke uden den bitreste Nød, men hvorfor skulde disse Angler gøre det, naar der ikke er et Menneske til at tage Landet fra dem, ja end ikke til at tage det efter dem i flere hundrede Aar?

For de thüringske Angler forelaa der en saadan tvingende Grund. Haardt trængte af slaviske Stammer i Østen, overfaldtes de samtidig af Frankerkongen Theoderik (Aar 525—31). Han fordrev den gamle thüringske Kongeslægt, ødelagde Landet vidt og bredt, og overlod store Dele af det til Saxere og andre med ham forbundne Stammer. Men om det slesvigske Angel forlyder intet saadant, ingen Beretning ved det mindste derom, og vi kunne derfor ikke bygge paa den Art Forudsætninger. Bedas Meddelelse modsiger sig selv; thi enten vi gaa ud fra en fremtvungen Udvandring ved Krig eller fra en frivillig Udsværmen af Folkets overskydende Kræfter (Vikingetog), er det lige usandsynligt, at Landet skulde henligge øde, d. e. ubeboet, endog flere Aarhundreder. Beda har hørt noget om, at Landet mellem Sli og Flensborgfjord var mennesketomt, at der ikke boede Angler i Angel, og hans Tankegang er da denne: Anglerne i Britanien boede engang i hint slesvigske Angel, de udvandrede til England; nu findes derfor ikke længere Angler i disse Egne, og følgelig er Landet øde. — Men det er jo ikke Historie, det er kun Gætninger af en engelsk Munk, der havde nogle „Skipperetterretninger“ fra Hedeby. ¹⁾

Det er derfor umuligt at tillægge Bedas Udtalelser nogen virkelig historisk Betydning, og den eneste Kærne,

¹⁾ Zeus: Die Deutschen und die Nachbarstämme. 1839. S. 495—99.

man kan pille ud af dem, turde maaske være denne, at Skovlandet Angel paa Bedas Tid (730) endnu var meget tyndt befolket. — Men alligevel interesserer han os stærkt i en anden Retning. Han viser os nemlig, paa hvilken løs og uvederhæftig Grund Slesvigholstenernes Theorier om et særegent slesvigsk Angelfolk hviler. De have kun Beda at støtte sig til, men han siger jo netop, at der ikke længere bo Angler i Angel, at Landet er mennesketomt, øde, og at det har ligget saaledes hen i to hundrede Aar; men hvorledes kunde saa de indtrængende Daner blande sig, gifte sig og avle Børn med de Folk, som slet ikke var og ikke havde været der i flere Aarhundreder. Dette maa der en slesvigholstensk Pen til at forklare, og jeg glæder mig allerede til at se, hvorledes Hr. Amtsretsraad Adler, der sidst har varmet den gamle Historie op ¹⁾, vil klare for sig. Mærkværdigt nok ere alle ældre Forfattere lige saa stædige som Beda; ingen vil vide noget om dette mærkværdige angelsaksisk-danske Blandingsfolk paa Danmarks Sydgrænse. De frankiske Annaler kende kun Northmanner eller Daner nord for Ejderen; da Kong Ælfred mod Slutningen af det niende Aarhundrede oversatte Beda paa Oldengelsk, og da han udgav Ootherers Rejseberetning fra Norden, kendte han lige saa lidt til disse slesvigske Angler eller Halvangler, men derimod nok til Landskabsnavnet Angel, ja paa ligefrem drillende Vis siger han om Hedeby, at den ligger imellem Venderne, Saxerne og Angel ²⁾ (men ikke Anglerne, hvor ærgerligt!). I „Ans-

¹⁾ Zeitschrift für Schlesw.-Holst.-Lauenb. Geschichte. 1891.

²⁾ „Se (Haithabu) stent betuh Winedum and Seaxum and Angle, and hyrd in ou Dene.“ Den ligger imellem Venderne, Sakserne og Angel og hører under de Danske. — Rask:

gars Levned“ gaar det dem ikke bedre, og Adam af Bremen er uartig nok til at paastaa, at „Dancerne, der kaldes Jyder, bo lige til Slicn.“ ¹⁾

I det sjette, syvende, ottende, niende og ellefte Aarhundrede kendes altsaa ingen Angler i Sønderjylland. Vi maa, saa vidt jeg véd, helt ned til Caspar Dankwerth, der skrev i Midten af det syttende Aarhundrede, for at finde Antydninger om dem. Han skrev for at behage den gottorpske Hertugs seperatistiske Bestræbelser, og det gjaldt for ham om at opstille ogsaa en ethnografisk Adskillelse mellem Hertugens og Kongens Hoveddele af Sønderjylland. Den samme Dankwerth var imidlertid ikke alvidende, og vi kunne tage baade hans og alle hans Efter-snakkeres løse Tale let. De kendte intet til Landets Beboere for tusinde Aar siden. — Vort Hovedresultat er altsaa dette: Ad historisk Vej lader disse tyske Anglers Ophold i Sønderjylland sig ikke godtgøre.

Men kunne da Sprogforskeren og Oldgranskeren godtgøre, at denne tyske Stamme har boet i Sønderjylland? Nej, endnu meget mindre. Alle Fund, selv de store i Thorsbjergsmosen i Angel og Nydammosen i Sundeved, og alle Runeindskrifter lige fra det fjerde Aarhundrede af (Guldhornene, Thorsbjergrunerne, Træstaven fra Frøslev, Bracteatene fra Skodborg og Skrydstrup osv.) og indtil Dannevirke- og Hedebystenene Aar 1000, vidne højt og tydeligt om, at der fra den allertidligste Tid har boet

Samlede Afhandlinger I. 1834. Otherers og Ulfstens Rejseberetninger med angelsaksisk og dansk Tekst. S. 298—329.

¹⁾ Adamus Bremensis: De situ Daniae. c. 208, 221. „Dani, quos Juthas appellant, usque ad Sliam lacum habitant.“

nordiske og ikke germanske Stammer i Sønderjylland, og at de nedertyske Folk, der i det femte til sjette Aarhundrede erobrede England, umulig kan have havt hjemme paa den jyske Halvø. Herom udtaler vor største Autoritet paa dette Omraade — Professor Wimmer — sig saaledes: „Oldengelsk er ikke noget nordisk, men et rent germansk (nedertysk) Sprog. Sproghistoriske Grunde tilintetgør derfor ganske den Mening, som heller ikke finder nogetstomhelst Støttepunkt i Historien, at de sønderjydske Angler, hvis deres Sprog var nordisk, kan have befolket England. — I Sønderjylland vidner de af Jordens Skød fremdragne Oldtidsminder baade ved deres Form og ved Sproget i deres Indskrifter om, at her fra de ældste Tider, vi ved Hjælp af sproglige Mindesmærker kan naa tilbage til, har boet et Folk, der paa det nøjeste i Kultur og Sprog var knyttet til det øvrige Danmark, Sverrig og Norge, medens det adskilte sig fra de germanske Folk ved de samme sproglige Forskelligheder som det øvrige Norden. Den Paastand, at Sønderjylland og den jyske Halvø indtil sjette Aarhundrede har havt en nedertysk Befolkning, modbevises af Sproget, der fra det tredje Aarhundrede af og indtil den Dag i Dag viser sig som nordisk.“¹⁾

Desuden er her sikkert al Grund til at mindes Grimms besindige Ord: „Saa længe det paa nogen Maade er muligt

¹⁾ Aarbøger for Nord. Oldkyndighed. 1867. S. 61. — Forøvrigt henviser jeg til Wimmers, Montelius', Erdmanns, Kluges og andres Skrifter om dette Emne. I sit fortrinlige Værk: Zur Geschichte der Englisch-Friesischen Sprache (Halle. 1889) siger Th. Siebs: Wir haben gar keine berechtigung, Schleswig auf grund der sprache als die alte heimat der Angeln oder Sachsen zu bezeichnen. (S. 24.)

og ikke strider imod sikre Efterretninger — siger han — er det raadeligt, at lade Folkestammerne blive boende i de Egne, hvor vi først træffe dem. Baade paa Halvøen og i Egnene mellem Elben og Weser have de forskellige Folk hævdet deres Stammeland fra det første Aarhundrede af og lige ind i Middelalderen.“ ¹⁾

Anglerne træffe vi første Gang i Egnene omkring Elbe-Saale og Danerne nord for Ejderen, og det er umuligt at fremføre noget, der kan omstøde eller afkræfte disse Kendsgerningers Vidnesbyrd.

Jeg har skrevet denne Indledning, dels for at skaffe „ren Kant“ for min følgende Undersøgelse, dels ogsaa for at orientere mine sønderjyske Landsmænd i det vanskelige Spørgsmaal, der benyttes til at forvirre deres Begreber om Sandhed og Ret. Den „moralske“ Erobring af Sønderjylland har vist sig vanskeligere end den militære. Kejsermagterne fuldendte denne Erobring i et halvt Aar, men efter 28 Aars Forløb kan Preusseri og Schleswigholsteinisme ikke se tilbage paa ret mange moralske Triumfer. I den sidste Menneskealder har Verden bivaanet et Skuespil i Sønderjylland, der ikke er en stor og dannet Nation værdig. Ved alle Midler søger den at trykke et oplyst, dygtigt og fremadstræbende Folk ned til at blive en tysktalende, aandsforladt og idefattig Almue. Derfor skal det ved List og Magt rives ud af den Dannelsesstrøm, hvori det har levet i Aartusinder, derfor skulle Børnenes Hjærter vendes fra Forældrene, og Splid og Tvedragt bringes ind i alle Hjem, og ethvert aandeligt Fremskridt standses, for

¹⁾ J. Grimm: Geschichte der deutschen Sprache. S. 448.

at Staten kan naa sit egoistiske Formaal. Den saakaldte moralske Erobring tilstræbes udelukkende gennem umoralske Midler.

I Begyndelsen af dette Aarhundrede levede en berømt fransk General ved Navn Lafayette. Han havde ved Washingtons Side tilkæmpet Nordamerika Friheden, men skødes til Side af den store Revolution og Napoleon den første. Efter Restaurationen spurgte man ham, hvad han havde gjort i de mange og lange Aar, og han svarede med Stolthed: „Jeg har holdt mig oprejst!“ Det er et godt Ord. I ethvert Folks Liv kommer der Tider, hvor det gælder om at holde sig oprejst, og i Lafayettes Dage beviste det tyske Folk, at det har denne Evne. Men vi kunne ogsaa med Rette anvende det paa vort Folk, der trods alle Kampe og Genvordigheder har forstaaet gennem Tusinder af Aar at hævde sig selv, og jeg tvivler ikke om, at det ogsaa passer paa den Del af vor Stamme, som for Øjeblikket vaander sig under Fremmedherredømmet. Ogsaa den vil i Fremtiden forstaa at holde sig oprejst.

Til Slutning skal jeg endnu minde om et andet gammelt Ord, der paa Latin hedder: „Gloria victis“ d. e. Hæderen tilhører de besejrede. Det viser, at Folk før os, trykket af Magt og Uret, have søgt Trøst og Styrke i Bevidstheden om Sandhed og Ret og have fundet den rette Hæder, der kun vindes ved at lide og kæmpe for Menneskeslægten, for Folkeslagenes Frihed, Selvstændighed og Fremskridt. Hæderen tilhører Ofrene! Det er et godt og trøstende Ord, som vi Sønderjyder kunne skrive paa vor Fane.

Gloria victis!

„Det er slet ikke Lige for Lige“.

En kort Redegjørelse for Forholdet mellem dansk og prøjsisk Politik paa det nationale Omraade i Sønderjylland af C. Appel.

Man møder ikke saa sjælden baade mundtlige og skriftlige Udtalelser om, at den Medfart, som de danske Sønderjyder maa lide under det prøjsiske Herredømme, folkelig talt kun er Løn som forskyldt. I Tiden mellem de to slesvigske Krige skal nemlig den danske Regjerings Fremfærd mod Tyskerne i Sønderjylland have været et Sidestykke til Prøjsens Udryddelseskrig mod Danskede i Nordslesvig nu til Dags.

Og det er ikke bare Tyskerne, der udtaler sig paa denne Maade; thi de mener sagtens vel endogsaa, at det i Grunden allerede er formasteligt at turde sammenligne det store, ædle og overlegne Kulturfolks Formaal og Fremgangsmaade med det danske Dværgfolks halv barbariske og hel brutale Adfærd mod Tyskerne, medens disse stod under dansk Herredømme. Nej, det er ikke alene Tyskerne, der synger Visen om Danskernes Misgjerninger, men selv blandt andre Folkefærd, der paa ingen Maade er blændede af et fanatisk Had til os Danske, men snarere er vore Folkevenner, selv blandt saadanne høres der Røster, som stemmer i med, naar Talen er om at

rejse sliq bitter Anklage mod det danske Regimente i det omtalte Tidsrum. Og hvad der vel endnu er det mest smertelige, det er, at der i selve vort eget Folks Midte ikke saa hel sjælden fældes hartad lignende haarde Domme om denne Sag, maaske især fra Ungdommens Side, den Ungdom, der selvfølgelig ikke fra Selvsyn eller egen Erfaring kan have sine Meninger og Domme, men som under Indflydelse af senere Tidens temmelig afvigende Synsmaader mulig kan fristes til at anlægge en uberettiget Maalestok ved Bedømmelsen af de omtalte Forhold.

Selv om der nu intet grundvæsenligt var at indvende mod de her fremhævede Beskyldninger og Domme, men det maatte indrømmes, at den danske Regjering, støttet og tilskyndet af det danske Folk, virkelig i sin Tid havde tilsigtet og iværksat en formelig Udryddelseskrig mod Tyskheden paa dennes naturlige og velafhjennede Enemærker i Sønderjylland, saa var dette selvfølgelig endda ingen forsvarlig Grund for Prøjserdømmet at beraabe sig paa med Hensyn til dettes Voldsfærd nuomstunder. Saa meget mindre jo da, som det tyske Folk med Prøjsen i Spidsen slet ikke skyr at pege paa sig selv som Verdens første og ædlestes Kulturfolk, ret et Mønsterfolk, og som saadant ellers absolut føler sig for ophøjet til at tage Exempel efter et saa aandelig underordnet Folk som det danske, der efter tysk Synsmaale -- som vi i Almindelighed møder den i det slesvigske Spørgsmaal — er Undermaaler paa alle Maader. Men der er nu aldeles tilintetgjørende Indvendinger at fremsætte mod hine Paastande, og disse Indvendinger er vel da i Grunden ogsaa fremsatte baade saa tidt og saa klart, at det gjerne kunde anses for at være lige saa overflødigt som ørkesløst atter at for-

søge paa en Gjendrivelse af de noksom imødegaaede Beskyldninger og Kæremaal.

Maaske gjælder dette dog kun for Tyskernes Vedkommende, og selv med Hensyn paa dem er det vel endda ubilligt at mene, at hele dette Folk uden Undtagelse er og bliver uimodtageligt for Talen om andre Folks, ogsaa de smaa Folks, Ret til at hævde deres Ejendommelighed og Selvstændighed i Forhold til og Samkvem med Tyskere. Det ser ganske vist i Øjeblikket ud til at være et Særmærke for den tyske Aand, ret noget væsenligt i den, at den mener sig at have Ret eller vel endog Forpligtelse til — i det mindste da aandeligt — at angribe, overvælde og om muligt opsluge de Folkefærd, den kan komme nær og begynde sit Fortyskningsarbejde paa. De svagere Naboer synes den med god Samvittighed at kunne indlemme i sit store Statslegeme ved ligefrem udvortes Overvold.

Men det er muligvis dog kun den tyske Aand i dens Vrangskikkelse, blændet som den er i Trylleglandsen fra den Selvtilbedelsens Offerild, som den tyske Folkesjæl i Selvantændelse længe har næret og plejet og stadig lægger nyt Ved til, alt som Folkets Daadskraft efter Haanden kløgtigt aabenbarer sig i ny Udslag. Det kan vel derfor ligefuldt gjerne ventes, at den tyske Aand en Gang, maaske gennem Ydmygelser, kommer til sig selv og hjælper det tyske Folk til Besindelse, saa det kan tage sit betroede rige Pund, sin Lykke og Herlighed, ikke som et Rov, men som en Gave, der skal bruges i ydmyg Tjenerfærd og ikke i et Selvforgudelsens Voldsherredømme i en paakaldt højere Aandskulturs Navn. Gik der jo dog i Reformationstiden et levende og frigjørende Aandepust ud fra netop det tyske Folk, hvis ægtefødte Søn Morten Luther unægtelig

maa kjendes at være. Og han havde tilvisse en indholdsrig Tro og et højt udviklet Aandsliv, som han i brændende Nidkjærhed vidnede om og ønskede at skaffe Indgang hos alle Mennesker og Folkefærd. Men naar han var ret i sin Kraft, da skjønner vi, at han absolut banlyste al verdslig Magt og Tvang fra Aandens Enemærker og inderlig opørtes lige over for al aandelig Militarisme med hele dens Tilbehør af metodisk Tvangs- og Afretningsfærd. Hans Ord var da gjennemaandede af den dybeste Overbevisning om, at et ægte menneskeligt Aandsliv kun kan leves og forplantes ad Frivillighedens evangeliske Vej. Et Folk med en Aandskæmpe og Frihedshelt som Bjergmands-sønnen fra Eisleben skal man sent opgive Haabet om at kunne finde end en Gang fylket under Folkefrihedens Banner. Det har jo dog i sin Tid gennem Aandsdaaben faaet en historisk Indvielse. Det er vel altsaa ikke værd helt at fortvivle om i en god Stund at kunne faa de ægte Tyskere i Tale, med de forlorne er det jo nok en anden Sag, og er det maaske ikke Venderne, der for Øjeblikket spiller Mester i Tyskland og alt længe har gjort det?

Dette være nu udtalt og fremhævet for at danske Forfattere, hvis Navn vejer noget, og hvis literære Betydning er kjendt og skattet ogsaa i den tyske Læseverden, ikke for rask skal afvise de Tilskyndelser, de muligvis selv monne føle eller som maatte komme til dem anden Steds fra, med Hensyn til atter og atter at oplyse Tyskland om, hvor aldeles grundløs den Paastand er, at Danmark i Tiden mellem de to slesvigske Krige — fra 1851 til 1864 — har øvet et Hærværk mod Tyskheden i Slesvig, som det Prøjserne nu med hele det tyske Folks Bifald og

Tilslutning øver mod Danskerne og alt hvad dansk er i Sønderjylland. At min Røst ikke vilde blive hørt og godkendt i den store tyske Læseverden er en Selvfølge, selv om nærværende lille Arbejde blev overført paa Tysk og udbudt paa det tyske Bogmarked; men bortset der fra kunde det maaske dog være muligt, at det her hjem me ikke turde være helt uden Frugt, naar der lyder et Vidnesbyrd om denne Sag fra en gammel Mand, der i over halvtresindstyve Aar har fulgt med og ret jævnlig taget levende Del i Kampen mellem Dansk og Tysk i Nord- og Mellem-slesvig. Saa meget mindre maaske som han netop i det omhandlede Tidsrum (1851—1864) havde sit Hjem og sin Virkekreds midt i Kampens Brændpunkt og ingenlunde var en blind Beundrer af Styrelsens hele Fremgangsmaade den Gang, men tværtimod ikke skyede baade med Mund og Pen offentlig at anke over den auvendte Methode i forskellige Retninger og Enkeltheder.

Af ældre Folk, der fulgte nogenlunde med i hine Dage, vil der være adskillige, der nok mindes at have hørt og læst en Del om en saakaldt Klosterpolitik, hvis Tilhængere skjæmtvis ogsaa kaldtes Klosterbrødre. Disse holdt nemlig det første større offentlige Møde i Løgunkloster, og derfra har Navnet sin Oprindelse. Jeg var en ret virksom Deltager i Klosterpolitiken, men skal paa dette Sted i øvrigt ikke indlade mig paa en udførligere Skildring af den og det Røre, som Klosterbrødrene, faa i Tal, uden social eller literær Indflydelse og Betydning eller Anseelse, for en kort Tid fremkaldte lige i Begyndelsen af Tredserne, og som vistnok endnu den Dag i Dag, blot ved at kaldes frem i Erindringen, vil aflokke nogle et medlidende, andre et haanligt Smil og andre en idet-

mindste delvis Godkjendelse af Sandheden i Klosterpolitikens egentlige Væsen og Formaal. Dette var nemlig kort og godt hverken mere eller mindre end at føre Ordet for, at naar den fortyskede, men i Grunden og i Munden danske Del af Slesvig i Aand og Sandhed skulde gjenerhverves for Danskheden, da kunde dette kun lykkes ved en aaben, fri og frigjørende Brug af aandelige Vaaben, i hvilken det ærlige og varme danske Vidnesbyrd baade mundtlig og skriftlig — i Forening med en tilsvarende Frihedsfærd i det hele — kunde faa Lov og Rum til at prøve Styrke med den kunstige Fortyskning, der igjennem Slægtled havde tynget som et Mareridt paa Mellemslesvig og havde fundet Ly og Raaderum under selve den danske Regjerings Varetægt. Væsentlig derimod at støtte sig til den øjeblikkelige ydre Magt og Overmagt, hvad enten det var ved Indførelsen af en konstitutionel Forfatning med et absolut og forudgivet Flertal for Regjeringens Politik, eller det var ved et af Magten støttet og i Hovedsagen tvangsmæssig gennemført Embedsmandsherredømme, det var dette, at Klosterbrødrene gjerne vilde advare imod og om muligt bidrage til at sætte en Stopper for. De indsaa godt og billigede tilfulde, at der ved Lov, Institution og Administration burde og maatte rejses et Bolværk mod den hidtil overgribende Tyskhed, men naar Talen var om at vinde Folketsindet for Danskheden, i Grunden altsaa for Folkets egen Natur, da mente de, at den ydre Magtvej med dens ophidsende og i Reglen fanatiserende Tvangsfærd afgjort var at fraraade som den egentlige Hovedvej og at aflægge Vidnesbyrd imod. Saaledes var Grundtanken i Klosterpolitikens Program.

Der var for liden Tro til fri (dansk) Aandsmagt hos

imod nu med alle mulige Midler arbejder paa at gjøre Nordslesvig tysk. Fra det sydlige Sprogbælte var Dansk fuldstændig udelukket som offentligt Sprog, medens den tyske Regjering i Slesvig allerede nu har næsten hel og holden fortrængt det danske Sprog fra alle offentlige Omraader i det udelukkende dansktalende nordlige Sprogbælte. Det er kun forvirrede og ondartede Paa-stande, naar den danske Regjering beskyldes for at have villet danisere en virkelig tysk Befolkning, medens den tyske Regjering slet ikke lægger Skjul paa, at den for Alvor vil fortyske en dansk Folkestamme. Den slesvigske Generalsuperintendent, Hr. Kaftan, skal saaledes med et vist overlegent Anstrøg af Medlidenhed have ytret, at det var uundgaaeligt at ofre idetmindste ét Slægtled i det danske Sønderjylland paa Fortyskningens Alter, men saa haabede han maaske vel nok, at Folkebunden skulde være tilberedt for i Fremtiden at kunne bære en tilfredsstillende tysk Afgrøde. Af den her givne Fremstilling fremgaar det allerede nu med uimodsigelig Klarhed, at der slet ikke kan være Tale om nogen Sammenstilling eller Ligeartethed mellem Herredømmet i Slesvig 1851 - 1863 og det prøjsiske Regimente i Sønderjylland nu til Dags. Sét under et nationalt Synspunkt er de grundforskjellige.

Vi vender saa tilbage til det saakaldte blandede Sprog-omraade. Igjennem Aarhundreder var Dansken som sagt dér efter Haanden bleven udstødt fra al højere Kultur og Livsudvikling. Det blev ansét for noget ganske selvføl- geligt, at det tyske Sprog burde trænge altid højere frem mod Nord: det var i Almindelighed Hoffets, Regjeringens og den indvandrede Adels Sprog, de slesvigske Embeds- mænds og den overlegne Dannelses Sprog: Folkemalets

Dansk ligger lige saa fjærnt fra „Skriftdansk“, det danske Rigsmaal, som fra Højtysk. Saalænge vi ikke indrømmer Tyskerne, navnlig maaske her Hjemmetyskerne, Ret og Evne til at føre Bevis for, at der overhovedet slet ikke findes et dansk Folk og et dansk Sprog, eller vel endog Bevis for, at vi maaske i Grunden slet ikke selv er til og altsaa ikke med Føje kan eller maa stole paa vor egen umiddelbare Bevidsthed og Erfaring: saalænge kan vi danske Sønderjyder og enhver Dansker med et roligt Smil lade disse Paastande „gaa ind ad det ene Øre og ud ad det andet“. Hjemmetyskernes Paastande, Vidnesbyrd og Beviser er lige saa velkendte som grundig underkendte af enhver fornuftig dansk Mand, der i nogen Maade har holdt Øje med Hjemmetyskeriets Færd fra først til sidst, og selv den Omstændighed, at der endnu i vore Dage midt i den prøjsiske Landdag opvartes med hine forfløjne Udtalelser om det nordslesvigske Folkesprog som ikke rigtig dansk, og det af Mænd, der burde vide det bedre, vil kun være at lægge Mærke til som et Vidnesbyrd af første Rang om, hvilken forvorpen Blindhed en forloren Folkelighed fører med sig. Det er altsaa overflødigt selv kun i mindste Maade at ændse Indvendingerne mod Sønderjyllands oprindelige og rodægte Danskhed, Indvendinger, der stammer enten fra fuldstændig Ukyndighed eller fra de forstyrrede Hjærner hos Hjemmetyskerne, disse uhyggelige Folkevrag, eller endelig maaske fra fanatiske stortyske Missionærer, for hvis Hovmød alt Dansk er en retløs Ubetydelighed.

Saa slaar vi da allerførst den Kjendsgjerning fast, at der fra dansk Side aldrig var Tanke om at gjøre Sydslesvig dansk, medens Prøjserne der-

og Styrelsesomraadet, som det i Tidernes Løb var bleven indført eller indsmuglet paa. Her fik Sprogreformen altsaa heller ingen umiddelbar Betydning undtagen i Stæderne, der væsentlig havde været og fremdeles blev stillede lige med den nordlige Del af det blandede Bælte i Mellem-slesvig. Dette helt igjennem danske Sprogomraade omfattede omtrent 120 Sognemenigheder.

Vi ser altsaa, at Grændsebælterne i Sønderjylland, baade Sprogbæltet ved Sydgrændsen og det ved Nordgrændsen, slet ikke blev berørt af Sprogreformen. Dette var kun Tilfældet med Bæltet i Mellem-slesvig. Forholdet her var nu dette, at baade Folkegrunden og Sproggrunden var uomtvistelig dansk, men ilde medhandlet og hel vanskjøttet gjennem lange og trange Tider. Væsentlig maaske af stor- og smaapolitiske Grunde, men ogsaa i Medfør af den tyske Kulturs Overhøjhedsdrømme var det danske Sprog bleven oversét og tilbagetrængt. Tysken skulde som Kultursproget føre det store Ord paa alle det højere Livs Omraader.

Inden jeg gaar videre, vil vi være enige om at slaa fast som en urokkelig Kjendsgjerning, at Sønderjylland lige til Slien og Dannevirke og delvis derudover har været beboet af Danske i hele den historisk kjendte Tid, selvfølgelig med Undtagelse af Friserne mod Sydvest. De vanvittige Forsøg paa fra slesvigholstensk eller tysk Side at nægte eller modbevise denne Kjendsgjerning er det slet ikke værd at ændse. Forstandige og nogenlunde kyndige og ærlige Tyskere har aldrig modsagt den og gjør det heller ikke endnu. Tværtimod. Det samme gjælder om de taabelige Udfald mod de sønderjydske danske Mundarter og de afsindige Paastande om, at Sønderjydernes

Dernæst kom der et Sprogbælte, det saakaldte blandede, hvor de sproglige Forhold gjennem Aarhundreder var blevne helt forkvalede under Tyskens voldelige Indtrængen i en dansk Befolknings Kirke-, Skole- og Retsvæsen. Det danske Folkesprog havde holdt sig mer eller mindre godt mod den indtrængende Voldsmand, men var udelukket fra al højere Udvikling. En klar og skarp Sydgrændse kunde her næppe findes. Plattysken var jo trængt ind under Højtyskens Vinger, og en Sproggrændse kan vel aldrig blive hel uomtvistelig. Men hvad der toges med ind under det blandede Sprogbælte blev efter et samvittighedsfuldt Skjøn anset som naturligst hørende til det danske Folkeomraade. I Bæltets sydligste Rand var Plattysken maaske i Færd med at blive overvejende, men længer mod Nord havde det oprindelige, danske Folkesprog snart fuldstændig Overhaand, og i Bæltets nordligste Del, langt den største, var Dansk aldeles eneraadende i Folkemunden. Hele dette Sprogbælte havde imidlertid gjennem Tiderne faaet Tysk indført baade som Kirke-, Skole- og Retssprog. I dette saakaldte „blandede Sprogdistrikt“ har vi Omraadet for de meget omtalte og meget udskregne Sprogreskripter, og her var den Valplads, hvorpaa den glødende Sprogkamp førtes i Tidsrummet mellem Krigene. Talen er her om lidt over 50 Sognemenigheder, af hvilket et meget stort Antal havde udelukkende dansk Folkesprog.

Saa kom tilsidst det nordligste og i Udstrækning langt det største Sprogbælte, som med det danske Sprog, Tunge-maalet fra Arildstid, tillige fuldtud havde Dansk i Højsædet paa alle Omraader, skjøndt ogsaa her var Tysken for kun en lille Snæs Aar siden bleven udfejjet fra Rets-

Omraade, hvor de store Samfundshandlinger har deres Skueplads. Da saa den vakte og begejstrede naturlige Folkebevidsthed efter den lykkelige Udgang af Treaarskrigen hævdede det danske Sprogs naturlige og velgrundede Rettigheder ved Sprogordningen i Slesvig, var dette mere end nok til at rejse et Ramaskrig over det uhørte danske Overgreb. Paa slige Forudsætninger skulde den danske Regjering altsaa iværksætte en gennemgribende Sprogreform. Hvor vel afljemet denne end monne være, saa sés det let, at der baade fra Billighedens og fra Klogskabens Standpunkt var Grund til at vise Maadehold og Varsonhed i Ordningen og dens Gjennemførelse.

*

*

*

Vi skal nu gaa over til at vise, hvilke ledende Grundtanker der udtaler sig gennem Ordningens Hovedtræk. Der var tre tværgaaende Sprogbælter i Slesvig eller det gamle Sønderjylland. Taget sydfra var der først et afgjort ikkedansk Sprogbælte, hvor Folkesproget mod Syd og Sydøst var plattysk og mod Sydvest frisisk med Højtysk som det officielle Sprog paa alle Omraader. Dette Bælte laa helt udenfor Sprogændringen og blev uberørt af denne. Der var ikke fjærneste Tanke om at indskrænke Tysken paa disse dens Enemærker. Det var paa ingen Maade et nationalt Erobringstog, der skulde sættes i Gang, det var kun en Gjenrejsning af den nedtrampede Danskhed, man vilde prøve paa at gennemføre. Hvor Tysken ikke herskede paa dansk Folkegrund, skulde den være med Fred under lovlig Varetagt. Dette Bælte omfattede, saa vidt jeg véd, omtrent 110 Sognemenigheder, Stæderne medregnet.

lige Vækkelse fandt Sted i Trediveerne. Nu, da ved Sprogordningen i 1851 dette unaturlige Forhold helt skulde ophæves, og Danskheden lovlige indsættes i sine naturlige Rettigheder, blev ifølge de omtalte Forhold denne saa rimelige Ordning set paa af tyske Øjne som et formasteligt Overfald paa den sagesløse Tyskhed med dens velafhjæmlede Førsterangsstilling.

Tyskerne kunde jo ogsaa med kun alt for megen Føje i flere Retninger pege paa Danskernes egen Godkjendelse af det tyske Sprog og den tyske Kulturs Fortrin og Herlighed fremfor det hjemlige. Baade i Sønderjylland og i det øvrige Danmark har der været nok af den berygtede „danske Beskedenhed“ lige overfor alt tysk Væsen, saa det var ingenlunde bare de tyske Myndigheder fra de højeste og nedad, der fremhjælp Tysken i Slesvig, men den jævne danske Befolkning selv var i sin umiddelbare Troskyldighed ofte med til at sætte den til Højbords. De velhavende Gaardmandssønner skulde saaledes i nyere Tider gjerne „sønder paa“ for at læse Tysk, selv om de kun højst mangelfuldt kunde skrive deres Modersmaal og var saare lidt kjendt med den hjemlige Bogverden. Det var jo saa rask og overlegent at kunne „brække“ lidt paa Tysken. Ja, selv den Dag i Dag findes der nok af blind Hyldest lige over for det tyske Sprog midt i vort eget Folk og Land, og man oplever Exempler derpaa, som baade er til at le og græde over. Men en gunstig Strømvending i det store er der lige fuldt dog foregaaet paa dette Forholds Omraade, og Begyndelsen til Vendingen fandt vel i Grunden Sted allerede i Slutningen af forrige Aarhundrede. Den var imidlertid længe om at slaa igjennem og arbejde sig op til et virksomt Gjennembrud paa det

endsige da, at der kunde tænkes paa at give det danske et lovligt Fortrin dèr, hvor Tysken hidtil havde indtaget Højsædet. Saaledes omtrent var den almindelige tyske Betragtning af de forandrede Sprogforhold i Mellemslesvig, hvor der nu blandt en dansktalende Befolkning blev sat en Grændse for det tyske Sprogs officielle Overvælde.

Der er dog ikke Grund til at falde i stor Forundring over en saadan Opfattelse. Først husker vi paa den alt omtalte tyske Selvværdsættelse som Kulturfolket af første Rang med Ret og Forpligtelse til at indlemme saa mange Folkestammer og Tungemaal som muligt i dets Herlighed og Vælde, ydre som indre. Maaske har Englændere og Franskmænd lige saa høje Tanker om deres Nationalitet og Verdensbetydning som Tyskerne, men de har dog vistnok ikke en saa ubændig Lyst til at opsluge og om muligt assimilere sig andre Folkeligheder, som den, der særtegnert Tyskerne. Formodentlig er det, navnlig for Engleskmændens Vedkommende, en vis ædel Stolthed, der især afholder fra at give sig af med sligt Folkerov, en Stolthed, der fremgaar af Agtelse for den frie Personlighed, ogsaa naar det gjælder Folkepersonligheden. Men som sagt: til Forstaaelse af den Sindsrystelse og Harme, der greb baade de ægte Tyskere og Hjemmetyskerne ved Indførelsen af den ny Sprogordning i Mellemslesvig, maa vi ikke glemme at regne med hin tyske Selvvurdering. Saa skal vi ogsaa komme i Hu, at det tyske Sprogs overvældende Fremtrængen havde Aarhundreders Hævd, og at det var under danske Kongers Herredømme, den i de sidste Menneskealdre var bleven taalt, ja planmæssig gennemført. Der var nemlig kun enkelte Gange ovenfra gjort et afuægtigt Forsøg paa at sætte en Dæmper paa den, inden den folke-

Styresmændene den Gang, og saadan en Tro har det vel været smaat med overalt og til alle Tider. Den ægte og skønne Livssandhed er imidlertid ingensinde og intet Steds en egentlig Statsfrembringelse, men kræver altid aandsfrie og aandskraftige Voxeforhold for at lykkes og trives, fæstne og forplante sig. Staten kan paa mange Maader støtte, fredlyse og værne om de frie og frugtbringende Magter til uhindret Virksomhed for Livets Væxt og Tarv, men paa den anden Side gjør den iøvrigt ogsaa tidt sit bedste for en god Sag ved at gaa af Vejen med sin Myndighed, at de frie Livsmagter kan faa Lov til fuldtud at øve den Indflydelse, der tilkommer dem som de rette Magthavere paa denne Sags Omraade.

Vi skal betænke at bare det, at der blev gjort Ende paa den unaturlige Tingenes Tilstand, under hvilken Danskheden ifølge Statens egne Love og Ordninger igjennem Aarhundreder var bleven kunstig og voldelig tilbagetrængt af den overgribende og aldeles uforvarligt foretrukne Tyskhed, bare dette var jo for Tyskerne og alle de for-tyskede Sønderjyder et saa nerverystende Slag, at Indtrykket nødvendigvis maatte skaffe sig Luft i et Smertenskrig, som gav mangfoldig Gjenlyd i „det store tyske Fædreland“, som altid stod paa Springet for at komme den gjennemsmigrede, saakaldte „forladte Broderstamme“ til Hjælp. At det tyske Sprog ikke længer retslig skulde have Overtaget, hvor det mødtes med det danske, var en uhørt Tilsidesættelse. Et lidet Folks Sprog, tilmed maaske kun en vantreven Gren paa den store germanske Sprogstamme, ligeoverfor det vældige og højtudviklede tyske Kulturfolk med dets hartad hellige Verdenssprog: her at tale om Ligestilling var jo allerede latterligt og oprørende,

Krav og Ret var der ikke Tale om. Aandelig Modstand fra selve Folkets Side var i Grunden den Gang utænkkelig. Udviklingsstrømmen kom væsentlig sydfra, Folkebevidstheden var ikke vakt til Live, og skjøndt den almene Befolkning paa mange Maader vaandede sig under det fremmede Sprogs Tyranni, følte den dog i hine Tider ikke den egentlige Folkelidelse som saadan. Da saa omsider Folkeaaenderne begyndte at røre sig, var Befolkningen i det blandede Sprogbælte i den Grad folkelig fortunlet, sløvet og aandelig trælbanden, at den foreløbig i al Almindelighed manglede Øre for den Røst, der alene vilde været i Stand til at vække den til et ægte Folkeliv med Frigjørelse og Udvikling af Folkets ædleste Kræfter. Ja, hos mange af de alvorligste Mennesker blandt den jævne Befolkning var det vel omtrent bleven en Samvittighedssag at holde paa det tyske Sprog, hvor igjennem den jo havde modtaget al religiøs Paavirkning i Kirken og Skolen, ligesom det samme Sprog i det hele havde været det Mittel, ved hvis Hjælp den var traadt i Forhold til næsten alt det, der laa højere end det aldeles søgne og hverdagsagtige.

Det var altsaa under saare vanskelige og ugunstige Forhold og Omstændigheder, at Opdyrkningen af den saa ilde medhandlede Folkemark i Mellenlesvig skulde sættes i Værk. I Grunden var Jordbunden god nok, thi det var en rødægte dansk Folkestamme, der boede og byggede paa Marken, men den lange Fortyskningsperiode havde baaret sine beske Frugter. Med tusinde Fangearme havde den stortalende Tyskhed omslynget Folket i et bedaarende og bedøvende Favntag. Den havde stoppet dets Øren og lukket dets Mund for dets eget Modersmaal i Højtidsdragt

og i Søndagstalen og kun levnet det Raaderum for de huslige og dagligdags Anliggender og Forhold. Paa dette Omraade kunde den hjertelige Inderlighed altsaa nogenlunde udvikles og skjærmes, men der var saare liden Sands for højere Aandsliv, da Folkesindet aldrig blev lukket op for Aandens Lys og Varme gjennem Modersmaalets egen Røst, der er den eneste Nøgle, hvormed Døren aabnes ind til Folkelivets lønlige Kildespring. Det saa maaske smaat nok ud alle Vegne med Inderlighed og Fylde paa Aandslivets Enemærker baade i kristelig og folkelig Henseende, thi Aandløshed havde hersket baade her og der; men i det blandede Sprogbælte var Tilstanden dog dobbelt uhyggelig. Det tyske Sprogs Stilling var jo her et indgaaende Angreb paa Befolkningens religiøse og moralske Liv og Sundhed. Dette trænger slet ikke til nærmere Begrundelse. I Skolerne havde Ramseriet og Afretningsvæsenet haft Overhaand de fleste Steder: i de tyske Skoler for et dansktalende Folk var det helt uundgaaeligt. Sløvhed og Vanevæsen herskede i det kirkelige Liv omtrent overalt: den tyske Gudstjeneste for dansktalende Kirkegængere maatte nødvendigvis fremkalde og nære Lige-gyldigheden og Skinnet.

Det var ved Anvendelse af plumpe Magtmidler, at Tysk fra først af var bleven indbanket baade i Skolen og Kirken, men efter Haanden havde det aandelig umyndige Folk bøjet sig under Aaget og var nu ved Vanens Magt i Almindelighed gledet ind i den unaturlige Indbildning, at det tyske Sprog var og burde være Hovedsproget hos det, og at dets danske Maal kun egnede sig for det daglige Livs Omraade, men ingenlunde kunde eller burde betyde noget enten i Skole eller Kirke. Folkelig talt

færdedes man paa hele dette Strøg som paa en Kirkegaard og traf kun paa faa levende Mennesker. Sky og mistænksomme Blikke mødte man i Mængde; en dvask og død Indesluttethed, naar Talen førtes hen paa folkelige eller nationale Spørgsmaal og Forhold, var almindelig, medens en indædt tilbagetrængt Harme viste sig hos mange enkelte Personer og Familier, som var blevne dragne dybere ind i den slesvigholstenske Hvirvelstorm, der i Forbindelse med den paaklignede Tyskhed havde fortunlet og forvirret den almindelige Befolkning i større eller mindre Grad.

I Nordslesvig var man i de tre Krigsaar med hele det øvrige danske Folk yaagnet op til en kraftig og dyb Folkebevidsthed, med en livlig, hjærtelig og glad Deltagelse i Folkekampen paa Liv og Død. Der var lødig Inderlighed og Følelse i hele Bevægelsen, og de danske Sange glødede baade i Hjærte og Mund. Folkesorg og Folkeglæde blev ægtefølt, om end maaske det nok endnu mere kun var Natursiden i Folkedybet, der var tiltalt og fremkaldt til frodigt Liv. Der maatte jo Tid til, inden Folke-aanden i højnet Flugt ret kunde vinde det klare, vidtskuende, frie og frigjørende, sindige og højsindede Overblik, der kunde kaste den rette Helteglæde over det store Optrin paa den sønderjydske Skueplads.

Anderledes saa det ud paa det omtalte Strøg i Mellem-slesvig. Røre og Tummel havde der været nok af, men der var ikke Tale om en ædel, ægte Folkevækkelse til et frugtbart Vaarbrud med Fuglesang og Løvspring. Nej tværtimod. Her var der gjort et rasende Forsøg paa at lægge den sidste Haand paa det Fortyskningsværk, som gjennem mange Slægtled havde været i Gang i Sønder-

jylland og som først i de sidste Aar var bleven standset og tilbagevist i Nordslesvig. Den slesvigholstenske Oprørs-aand havde Talsmænd og Redskaber nok trindt omkring. Det vrimgledede med Embedsmænd og Advokater af den bekendte kielske Skole, og Slangegiften, der med den forlorne Tyskhed længe var forsøgt indpodet paa det danske Folkelegeme, fremkaldte uhyggelige Feberdrømme og forvirrede helt det menige Folks sunde Sands og Tankegang. Slesvigholstenske Lygte-mænd og de øvrige tyske Gjøgle-blus havde glimtet saa blændende over det forsumpede Folkesind, at man ikke længer kunde skjelne mellem sort og hvidt, ægte og uægte, Sandhed og Løgn, saasnart der var Tale om folkelige og politiske Spørgsmaal. Røret i det mellemste Sprogbælte var som en Hexedands, der opførtes af den slesvigholstenske Mefistofeles med Gjenfærdet af den skindøde Folkesjæl.

Saaledes saa det ud paa den Mark, der nu skulde tages ind under dansk Dyrkning, efter at den gennem Aarhundreder havde været vanrøgtet under et tysk Landbrug med en uundgaaelig overfladisk Driftsmaade, der kun var gunstig for alskens folkeligt Ukrudt, men slet ikke kunde berede den dybe Muldjord for ædle værdifulde Afgrøder. Det gjaldt nu om en til Gavns forstandig og forsvarlig Driftsplan, der var lige saa fast som frisindet, lige saa mandig som hensynsfuld, lige saa hjærtelig varm som aandelig klar. Der er ingen Tvivl om, at der i Grunden var god Villie baade hos Folk og Regjering til at ramme det rette paa alle Maader, og der er vistnok kun liden Beføjelse til at laste Hovedplanen i dens almindelige Grundtræk. Der tænktes slet ikke paa en voldsom eller hovedkuld Fordrivelse af det tyske Sprog fra alle dets hidtil

hafte Stillinger. Man vilde tværtimod gaa roligt og hensynsfuldt til Værks. Naturligvis var Maalet en Gjenerobring af det paagjældende Omraade for det danske Sprog i alle det offentlige Livs Forhold, kun skulde det ske med Læmpe, under Forudsætning af en lang Overgangstid og tildels under Befolkningens egen frivillige Medvirken. Skolesproget blev for den offentlige Skoles Vedkommende ved Lov slaæet fast som dansk. I Begyndelsesklasserne indtraadte Forandringen strax, men i de øvrige Klasser skulde det tyske Sprog først efter Haanden forsvinde, alt som Børnene rykkede op neden fra og de større altsaa afgik fra Klassen eller Skolen. Desuden skulde der ogsaa for Fremtiden bibeholdes adskillige ugentlige tyske Timer i de øvre Klasser.

Hvor naturligt og let denne Forandring af Skolesproget i og for sig kunde foregaa og foregik, véd jeg af egen umiddelbar Erfaring. I Forsommeren 1851 kom jeg nemlig til Tønder som Elementarlærer ved en af Byens Borger-skoler for at begynde Undervisningen paa dansk. Hidtil havde Skolesproget været udelukkende tysk. Der var imidlertid ikke Spor af Vanskelighed forbunden med at slippe Tysken og tage ved dansk Undervisningssprog. Tværtimod: dette var den naturligste Sag af Verden, og i min Skolegjerning og Omgang med Børnene kunde jeg efter faa Dages Forløb i Grunden slet ikke mærke, at det var en tysklede Skole, jeg nylig havde faaet med at gjøre. Børnene kom jeg fortrinligt ud af det med paa alle Maader, de gjorde en glædelig Erfaring af, hvad det vil sige at forstaa, hvad Læreren har at sige dem. Efter tretten Aars Forløb maatte jeg ufrivilligt forlade min Skolegjerning i Tønder som Lærer ved Pigeskolens øvre Klasser, og da

var Sprogændringen selvfølgelig helt gennemført, uden nogensinde at have medført mindste pædagogiske Mislighed. Det var tilvisse aldrig ud fra Skolens velforstaaede Tarv og Trivsel, at der lød bitre Klager og Domme over det tyske Sprogs Fortrængelse fra Herskerstillingen, nej, Angrebene i Anledning af den skete Sprogforandring flød fra ganske andre Kilder, et fanatisk Hads udtømmelige Giftkilder.

Hvad Kirkesproget vedrører blev der givet frit Valg mellem dansk og tysk Gudstjeneste, der ligeligt skiftede Søn- og Helligdagene indbyrdes. Det stod til Vedkommende selv at vælge, om de ved Daab og Nadver, Konfirmation og Brudevielse, Ligfærd og andre forefaldende saakaldte kirkelige Handlinger vilde betjenes med det danske eller med det tyske Sprog. En lignende Ordning blev truffet gennem hele den civile Styrelse og paa Retsomraadet: en hvilken som helst administrativ Forhandling eller Forretning og ligeledes enhver Retssag kunde efter Vedkommendes eget Forlangende lige saa godt rejses og gennemføres paa Tysk som paa Dansk. At Maalet for hele Ordningen var det danske Sprogs fremtidige Overtag, var i den Grad en Selvfølge, at ganske vist baade Venner og Fjender maatte være klar over den Sag, men dette Maal var rykket ud i en aldeles ubestemt Fremtid, skulde naaes tildels ad Frivillighedens Vej og turde indtil da slet ikke krænke Sprogens indbyrdes retlige Ligestilling. Naar alle Forhold ret betænkes, maa et billigt Skjøn lyde paa, at denne her skizzerede Grundplan for det „blandede Distrikts“ sproglige Stilling og Styrelse var overmaade human og hensynsfuld og ikke i fjærneste Grad at jævnføre med Prøjsernes Fremgangsmaade mod det danske Sprog og den danske Befolkning i Sønderjylland siden 1864.

Den blev imidlertid lagt grundigt for Had. Dels paa Grund af den almindelige tyske Overlegenheds- og Herskerfølelse i Forhold til alt, hvad dansk var, dels paa Grund af den enfoldige Overtro paa Tysken hos den vildførte og vrangvendte Befolkning, og saa kom til alt dette Raseriet og Hævnskriget fra hele den Skare af Embedsmænd, Advokater og Agitatorer, der ved Oprørets Underkuelse og den lovlige Tilstands Hidførelse blev sat ud af Stilling og tildels spredtes over hele det nordlige Tyskland. Hvilken Mængde af Gift og Galde denne Strøm af hævnfyndende Slesvigholstenere spyede ud over det kun altfor lydhøre og modtagelige saakaldte tyske Fædreland, er vanskeligt at forestille sig. Hvis der ikke fra vedkommende Befolkning selv efter Haanden kunde ventes et Vidnesbyrd om, at den indtraadte Forandring ikke blot var taalelig og let at bære, men at den ligefrem var gavnlig og til sand Velsegnelse for Landets Opkomst og Lykke, eftersom der nu var kommen Grøde og Fart i den naturlige Udvikling baade i Aandens og i Haandens Verden, hvis ikke et saadant Vidnesbyrd efter Haanden kunde stoppe Fjendernes Hyl og Skryderi, da var det at vente, at der ved første Leilighed vilde blive rettet et nyt Stød mod dette saa yderst saarbare Sted paa det danske Folkelegeme. Her trængtes til en storartet Folkeopdragelse, hvis Maal maatte være med aandelige Midler at vække og vinde det vildførte Folkesind og hjælpe det til gennem Erfaring og Selvoplevelse at faa Troen paa sin Grunddanskhed i Hænde, idet det fik mærke hvor frigjort, løftet, udfoldet og oplivet det blev, alt som det blev mer og mer indlevet i og gennemfrisket af dansk Aandsliv. Her forelaa en Opgave saa skøn, men tillige saa vanskelig at løse, at maaske

endnu aldrig nogen Stat har magtet at løse den tilfulde. Hvem der i hvert Fald end ikke har Spor af Begreb om den rette Løsning af slig en Opgave, det er Prøjserne med deres totale Mangel paa Sands for aandelig Folkeopdragelse, idet de slet ikke kjender andre praktiske Opdragelsesmidler end Tvang og Disiplin, Afretning og Indøvelse, idetmindste naar de faar med uvillige Elementer at gjøre. Det kan gjerne være, at selv det forholdsvis rimelige og billige danske Folk, trods al Ydmygelse og trods det, at Aandsfrihedens Fane alt længe har været hejst iblandt det, endnu næppe vilde være modent til slig folkelig Gjenopdyrkning, ihvorvel vi ganske vist til Gavns har faaet at føle i vore egne indre Forhold, hvad det fører til, naar man vil trumfe sin Villie igjennem og tage med Magt hvad kun kan vindes med Læmpe.

Det var i Grunden intet Under, om det skortede os paa den fornødne Tro til Livets store frie Magter, og at vi derfor ikke havde den overlegne Ro og Taalmodighed, det harmløse Højsind og den uforstyrrelige Langmodighed og Overbærelse, som var nødvendig, om det store og herlige Forehavende snart skulde krones med Held. Men der blev ligefuldt sat megen hjærtelig Varme og ungdommelig Begejstring ind paa denne Folkesag, og der stod en vaarskøn, løfterig Lysning hen over Fremtidsgjæringen og de vinkende Udsigter. Det varmer Sindet i venlige Minder under de hvide Haar at gjenkalde sig hine morgenfriske Tider. Tog vi Smaafolk, der selvfølgelig i alle Maader var Undermaalere i Forhold til den Aand, hvis Susen dog havde vakt og løftet os, tog vi end fejl i mange Enkeltheder og teede os maaske smaaligt og aandløst nok i mange Forhold: man skal dog være varsom med de haarde

Donne og den strænge Kritik, og i hvert Fald slet ikke drage Sammenligninger mellem hvad der skete den Gang, og hvad der nu sker. Der gik en Understrøm af inderlig Folkevarme gennem hele Bevægelsen fra dansk Side, medens det nu er Hovmodets, Hadets og Underkuelsens dødkolde Bølgeslag, der gennemisner Styrelsen i Sønderjylland fra øverst til nederst.

Det er ogsaa værd at mindes, hvorledes Forholdene i hine Dage paa mange Maader var tirrende og nervehidsende. Et frækt og højst brutalt Oprør — saaledes saa nemlig hele det danske Folk paa det i hine Tider — var nylig bleven neddæmpet, men dets Tilhængere løftede mangen Gang endnu Hovedet nok saa kjækt, sad paa Lur eller stod paa Vagt for at opdage hver lille Forløbelse, der muligvis kunde lændes en og anden dansk Embeds- eller Bestillingsmand, for saa gennem Overdrivelsens og Fordrejelsens eller Forvanskningens mangetungede Fremstilling at rejse skummende Bølger paa de let oprørte tyske Vande. Og hvor kunde det ikke være harmeligt for et ungdommelig varmt Sind at møde en almindelig Opfattelse af Forholdet, der paa en Gang kunde være baade saa inderlig drillende og saa dum hovmodig. Lad mig meddele nogle Exempler, maaske kun rene Smaating, fra min egen Erfaringskreds. De oplyser dog, hvad jeg sigter til. Der var en tyskfødt og tyskoklært Bestillingsmand i Tønder. Han troede sig i Besiddelse af en betydelig Begavelse og forholdsvis overlegen Dannelse og mente, at han med Føje turde overse dem, der var borgerlig jævnstillede med ham. Tysk i Sind og Skind var han imidlertid paa en vis Maade politisk dansksindet, nemlig en af de den Gang saakaldte loyale Størrelser. Men som saa mange Tyskere af den

Art ytrede han sig overlegent om, at Sprog og Nationalitet havde ingensomhelst politisk Betydning, og at det var en stor Misforstaaelse og et tilsvarende Misgreb af Regjeringen at røre ved Sprogforholdene. Det er saa karakteristisk for Tyskerne, at medens de ikke skjænker den Mulighed en Tanke selv at gjøre sproglige eller nationale Indrømmelser, taler de ved Lejlighed om andres Sprog og Folkelighed, som var det den mest intetsigende Ting af Verden, latterligt at lægge nogensomhelst Vægt paa. Den omtalte Herre mente saaledes, at det var smaaligt af det danske Folk og dets Regjering at sætte noget ind paa det danske Sprogs Røgt og Pleje, men ytrede forresten tillige, at Befolkningen i Tønder o. s. v. ikke fortjente bedre end at faa Dansken indført, paa Grund af dens slesvigholstenske Færd og Sindelag, der havde gjort den medskyldig i et fordømmeligt Oprør.

En Provst, der blev i Embede en Stund efter Omordningen og som ogsaa vilde give den loyale Mand, trøstede Børnene i Pigeskolens Overklasse over Indførelsen af det danske Sprog med den pædagogiske Visdomssætning: „ved at lære et fremmed Sprog lærer man først rigtig sit Modersmaal“. I Tønder var nu imidlertid for en Fejls Skyld Børnenes Modersmaal just det danske, men Provsten omtalte det som det fremmede Sprog.

Vel denne Lejlighed vil jeg nu ikke undlade at give en kort Fremstilling af Sprogforholdet i Tønder Kjøbstad i Aaret 1851, et Forhold, jeg kort efter min Bosættelse i denne som ægte tysk meget udskregne By, underkastede en meget grundig Undersøgelse. Byen havde den Gang 670 Familier, hvoraf 569 var dansktalende, 94 tysktalende og 7 førte blandet Familiesprog. Af de tysktalende Fa-

milier var 22 tyskdannede Embeds- og Bestillingsmænd eller Børn af saadanne. I omtrent alle de øvrige tysktalende Familier var idetmindste den ene af Ægtefolkene, undertiden begge to, indvandret fra tyske Egne, saaledes i 29 Tilfælde fra Sydslesvig, i 16 fra Holsten og i 22 fra Udlandet. Der var kun 6, maaske endda kun 5 tysktalende Familier, som var egentlig hjemmehørende i Tønder.

Vi har altsaa her en afgjort dansktalende Befolkning for os, men paa faa Undtagelser nær var den i høj Grad indtaget imod at faa sit Modersmaal indsat i den Stilling, der tilkom det, og som det alene kunde gjøre Fyldest i. Ved Kaffeselskaberne drøftedes Sagen af de ellers saa skikkelige Borgerkoner, der korsede sig over Danskernes Haardhed, at de kunde nænne at skille dem ved deres „gode tyske Sprog“. Vi er vel nok selv Skyld i det, mente de saa i al Troskyldighed, da vi jo taler dansk, og dette kommer vel sagtens af, at vi bor saa nær ved det danske. Ja, man mødte i hele Strøget en Opfattelse af Sprogsagen, der paa den ene Side var saa grundkomisk enfoldig og paa den anden Side kunde være næsten utaalelig i sin brutale overmodige Fripostighed. Endnu et lidet Træk fra Tønder. Jeg havde noget at tale om med en rolig og fornuftig Borgermand dersteds. Tysksindet var han, men ingenlunde en Fanatiker. Hans Madame derimod var meget ilter i sin forlorne Tyskhed, til Tider koghed. Som vi nu sidder og taler sammen i god Forstaaelse, kommer et af deres Drengbørn ind og siger et Par Ord til sin Fader. Drengen talte dansk, maaske fordi jeg var tilstede, da Moderens paafølgende Irettesættelse ellers kunde tyde paa, at der var begyndt paa — jeg fristes til at sige en fortvivlet Indførelse af tysk Familiesprog. Hun ud-

bryder nemlig med større Mod end Held i en tysk Straffeprædiken over den Tekst, at det var formasteligt af Drengen at tale dansk til sin Fader. Familien var jo ellers helt igjennem dansktalende, Moderen selv født i Møgeltønder og naturligvis oplært i sit Modersmaal, hartad blank i Tysken, og jeg -- var Drengens Lærer. Manden fandt vistnok hele Optrinnet flovt komisk, men det afgiver en ret træffende Illustration til hele Situationen, hvad Sprogforholdet vedrører.

Slige Forhold var nu just ikke saa lette at komme til Rette med eller at tage rigtig paa. Drilagtig pirrende var de i høj Grad, og i saare mange Tilfælde var det jo unge Mænd uden synderlig stor Erfaring eller Udvikling fra Livets Skole, der maatte sendes ud i de forskjellige Embedsstillinger som Ledere af det Opdyrkningsarbejde, der nu fra Statens Side skulde sættes i Værk. De kom med en god Villie og havde Mod paa Tingen. Der er heller ingen Tvivl om, at vi i Reglen saa saa mildt som muligt paa Folk og Forhold; thi vel var det saa, at det nys kuede Opør og den endnu mangan Steds kjendeligt ulmende Oprørsaad nok kunde hidse Blodet, men den inderlige Sejersglæde og det frejdige Haab om et heldigt Folkearbejde paa Danskens gamle Odelsgrund var dog, som før bemærket, i Stand til for danske Øjne at lægge en varm og lys Tone hen over alt det triste og truende, Stillingen ellers frembød. Det var kun de galdesyge fortrængte eller flygtede slesvigholstenske Embedsmænd, der i onde og vrang Fremstillinger vilde give det Udseende af, som var det et Kobbel uvorne, halvt barbariske og helt fanatiske Undermaalere af danske Præster og andre Embedsmænd, der var sluppet løs mod en harmløs tysk Befolk-

ning. Der var aabenbart tværtimod meget mere af Haab end af Harme i den Understrøm, der bar hele den danske Bevægelse frem, og der var en mild og imødekommende Alvorsstemning raadende hos de ny Mænd, selv hos de yngste.

Der maa da blandt alvorlige og sandhedskjærlige Folk end ikke være Tale om at ligne Regimentet i Sønderjylland 1851—1864 ved det nuværende prøjsiske Regjerings-system samme Steds. Formaal og Fremgangsmaade var og er saa grundforskjellige, at kun absolut Ukyndighed eller glødende Fanatisme kan jævnføre dem med hinanden. Men som det allerede er fremhævet ved Omtalen af „Klosterpolitiken“, tror jeg nok ligefuldt at maatte holde det fast, at vi i væsentlige Henseender savnede folkepædagogisk Visdom og Overlegenhed til i den rette Frihedsaand at løse den store og skjønne Opgave, der i Sønderjylland var givet os som et frit dansk Folk med en i Reglen saare velsindet Regjering. Den Haand, der særligt ledede Sprogbevægelsen i Kirke og Skole, var ganske vist baade kyndig og varsom, men Gjennemførelsen af hele Planen maatte jo nødvendig bero paa saa mange lokale Forhold og forskjelligt udstyrede Personligheder, at selv den dygtigste Overledelse paa Styrelsesomraadet maatte finde sig i mangt og meget, som den gjerne vilde haft anderledes.

Det laa stærkt i Tiden, at det væsentligste skulde gjøres ad Forfatnings- og Embedsmyndighedens Vej. Underligt nok, at den vaagne dansksindede Befolkning i Sønderjylland i det hele taget saa let fik et vist embedsmandigt Hang, fribaaren som den dog af Naturen er og øvet i under Folkevækkelsen og under den mandige Kamp for Modersmaal og Danskhed at staa paa egne Ben og just

have næsten hele Embedsstellet imod sig som den bitreste Modstander og snedigste Fjende. Er der nemlig nogen folkelig Livssag i vort Fædreland, der har maattet kæmpe sig frem mod Vind og Strøm fra oven, da er det den danske Sag i Sønderjylland før og efter Perioden 1851—1864. Og dog er der maaske endnu mange brave danske Mænd blandt Sønderjyderne, der synes fristede til at overse just Folkenes politiske Krav og Rettigheder, at sige, naar Talen da ikke er om den prøjsiske eller i Almindelighed den tyske Regjering i dens Forhold til Danskheden. Af Grund-sætning at være i Opposition mod Regjeringen, har, saa-vidt jeg ved, aldrig ligget til mig og gjør det heller ikke nu. Tværtimod er jeg med mit Folk i Almindelighed, og maaske ikke mindst med mine særlige Landsmænd, Sønderjyderne, afgjort kongeligsindet, en tillidsfuld Ven af en i Sandhed kongelig Regjering. Det vil sige: en Regjering, der i trofast Fællesskab med hele Folkets lovlige og med-lovgivende Repræsentation bygger Landet paa Lovens Grund og af al Magt modarbejder Splittelsen i lidenskabelige Partigrupper. En kongelig Regjering, højsindet som den maa være, har et lydhørt Øre for den Folkestemme, der i Pagt med Folkets Aand dannes under „den stille Magts“ sikre og retledende Herredømme, og er rede til med Myndig-hed at træde i Skranken for dens lovlige Haandhævelse. Da kan Kongehaand og Folkestemme begge blive stærke og fri, thi da træder begge ubetinget i Folkelivets Tjeneste. Kun i denne Forstaaelse vil de begge kunne bestaa.

Det var i hine Dage Klosterbrødrenes Opfattelse, at det store Folkearbejde alt for meget blev henvist til at skulle røgtes og fremmes ad Embedsvejen som tvingende Myndighedsvej. Det gaar altid „paa Livet løs“, naar

Statens Love, Institutioner og Embedsstel skal lægges gennem Folkelegemet som dets egentlige Livsorganer og ikke blot til en vis Grad som Regulator for hele Livsbevægelsen. Det egentlige Folkeliv har aldrig sin Kilde i en Statsorganisme, men kan unægteligt paa en frugtbar Maade fremmes og fredes, men ogsaa hæmmes og forkrøbles af en saadan. At advare mod at dette sidste skulde ske, var Klosterbrødrenes Mening og Formaal, ihvorvel de godt vidste, at sligt selvfølgelig ikke var tilsigtet og heller ikke laa i den trufne Grundordning, men at det kun var Mangel paa pædagogisk Modenhed, der voldte at der i mange Enkeltheder og af mange Myndigheder ligefuldt blev syndet imod Folkelivets Naturlove. Her skal nu kun ganske i Almindelighed peges paa, at der mangansteds og paa flere Maader blev tilføjet Forældremyndigheden en uretmæssig Krænkelser derved, at der undertiden gaves og overholdtes alt for smaalige Forbud mod tysk Skoleundervisning enten ved Huslærer eller i Privatskoler. Det var vel nok i sin Orden, at den offentlige, altsaa i Grunden Statens Skole blev helt igjennem indrettet med dansk Undervisningssprog paa det her nævnte Omraade, men det havde indtil videre været baade høj-sindet og i Sandhed formaalstjenligt, altsaa ogsaa til Gavns klogt, om der var givet rundelig Frihed til den private Undervisning, selv om denne væsentlig var bleven tysk og tilmed maaske ofte ført i danskfjendtlig Aand. Der var paa den Maade bleven aabnet nødvendige Ventiler for at udlade al den Fordommens og Fanatismens stærke Dampspænding, som tvingende Paabud og hæmmende Forbud kun altfor naturligt fremkalder og driver til Sprængningens Højdepunkt. Bare vi ret havde skjønnet og skattet vor

Hovedstilling: i hvilken Grad vi dog nemlig havde alle gode Aander og al naturlig Sandhed paa vor Side, og saa i rolig Tillid til Aandens frie Magt havde ihukommet det gamle Ord: „hvem der tror, haster ikke“.

Men jeg kan heller ikke her dy mig for atter og atter at understrege det, at er der nogen, der mangler al Beføjelse til at stemme i med, hvad dette Kæremaal angaar, da er det Tyskerne, der i Topmaal viser en Hensynsløshed mod Hjenmets og Familiemyndighedens Ret og Fred, som skal spørge om Magen. Det kan vi danske Sønderjyder for Alvor tale med om. Det gjælder imidlertid for Danskerne som for Tyskerne, at en aandelig Sag kun kan vindes ad Aandsmagts frie og ikke ad Verdensmagts tvingende Vej. Man kan maaske drive det meget vidt med at kue og nedslaa den aabenbart virksomme Modstand, men aandelig set vinder man paa den Maade hverken Folk eller Land. Har vi imidlertid om end kun i lidet Mon en verdslig Myndighed, fristes vi desværre saa let til at bruge den ogsaa i Utide, thi som det hedder i Balles Lærebog: „Menneskene kunne nok vide det bedre, men alligevel have Tilbøjelighed til det værre“. I nogen Maade gik det vel ogsaa os saadan i Forhold til Sprogreformen i Mellemslesvig.

Paa det kirkelige Omraade var der jo fuldstændig frit Valg mellem Sprogene, og der er ingen Tvivl om, at Befolkningens Ret i saa Henseende blev respekteret. Ogsaa her laa imidlertid Fristelsen nær til nogen autoritetsagtig Indflydelse paa Valget. Det var ikke sjældnen Æmnet for Samtaler angaaende den mer eller mindre heldige Fremgang i Sprogsagen, hvorledes det gik med Udførelsen af de kirkelige Handlinger, om der navnlig var brav Opgang

i Antallet af danske Tilfælde. Noget lignende gjaldt vel for Rets sagernes Vedkommende, hvad jeg imidlertid ikke ved Besked om. Vanskeligheden for Vedkommende ved at faa sin Villie med Hr. Pastoren i slige Tilfælde kunde hist og her være ubehagelig nok, ikke mindst maaske naar Præsten ellers var en meget venlig og medgjør lig Mand, som man nødig vilde være paa Kant med. En lille ret morsom Historie kan jeg meddele om dette Forhold. Der var en skikkelig Mand hos Præsten for at træffe Aftale om en kirkelig Handling. Alt gik fortræffeligt, Sproget blev ikke omtalt. Manden tog Afsked, men som Døren til Studerekamret var bleven lukket efter ham, aabnede han den atter en Smule paa Klem, raabte i Hast ind til Præsten, at det skulde „være paa tysk“, og forsvandt derpaa saa skyndsomt han kunde. Jeg tror, at dette lille uskyldige Optrin ikke er saa aldeles uskikket til at belyse Stillingen paa flere Steder, og tænk nu, naar en glødende Fanatiker fik fat paa slig en Historie og med tilbørlig Ud styrelse fik fremstillet den for et vel forberedt tysk Publikum! Hvor mange Myg, der i Skikkelse af Elefanter paa denne Maade blev omtrommet og forevist i det store tyske Fædreland, er ikke til at forestille sig. Forhandlingen med Præsten blev naturligvis ført paa dansk, hvorfor ogsaa Manden jo fandt det selvføl geligt, at Handlingen vilde være bleven udført paa dansk, hvis ikke han havde faaet afleveret sin Slutningsreplik.

Saa vil vi tilsidst endnu bare dvæle lidt ved en almindelig Hindring for, at Præsterne og Embedsmændene i det hele kunde faa en rigtig frugtbar og folkeopdragende Indflydelse, selv om de havde god Villie og ikke manglede væsentlige Betingelser i andre Retninger. Denne Hindring

findes vistnok endnu paa saare mange Steder, og skjøndt det er et noget kildent Punkt, er det ikke overflødigt atter og atter at pege paa denne Sag, allermindst nu, da det med hver Dag bliver mere paatrængende nødvendigt at gjøre alt muligt for, at de forskjellige Samfundsklasser i Folket paa en god Maade maatte faa hverandre i Tale. Der er jo nok af det, der gjør Skjel mellem de mangfoldige Samfundsgrupper, men her vil vi nu dvæle ved en Kløft i Folket, og det er den, jeg i Øjeblikket ikke ved bedre Navn til end at kalde den for den akademiske. Der er i høj Grad drevet og drives endnu Afguderier med det: at blive Student. Jeg ved, hvordan jeg selv i min pure Ungdom glødede for at blive det. Selv unge Mennesker, der slet ikke tænkes at kunne eller skulle gaa enten Lærdommens eller Embedsmandens Vej, selv de skal dog om muligt se at blive Student. Naar mangen ung Mand maa nøjes med Præliminærexamen, afpresser det ham i Reglen et Suk, Ønsket var dog stedse Studenterhuen. Min Søn maa vælge hvilken Livsstilling og Næringsvej, han vil, men først skal han være Student, dette eller et lignende Udtryk høres saa jævnligt. Ganske vist, som Forholdene er endnu i det gamle Europa, har det praktisk Betydning og Værdi at have en almindelig Examen, helst selvfølgelig Examen artium. Det er jo sikkert nok, at der kræves en vis intellektuel Udvikling til at tage disse Examener, især jo da Studenterexamen, og hvem vilde være med til at kaste mindste Skygge paa nogensomhelst virkelig Intelligents; men det er i Grunden heller ikke den egentlige Hemmelighed ved disse Examener ligefrem at erhverve sig Kundskab og Uddannelse, men at blive stemplet som et Menneske med almindelig Dannelse, at faa —

lad mig kalde det denne akademiske Parfume, for at blive ret præsentabel i „Selskabet“. Ja, Præliminærexamen slaar som sagt ikke rigtig til, men den „smager dog af Fugl“ og er ikke helt at kimse ad, hvilket da ogsaa gjælder om Fagexaminerne, med Undtagelse vistnok dog af Skolelærerexamen, der vel snarere i Selskabets Øjne er en Misrekommendation, eftersom det vel endnu anses for givet, at Seminaristerne nødvendigvis maa høre og regnes til de „halvstuderede Røvere“. I den studerede Dannelse anvendes nemlig „Regning med hele Tal og Brøker!“

Denne lille Afstikker fra vort Æmnes slagne Vej gjør jeg for ikke at misforstaaes, som om jeg mente, at de unge Embedsmænd i Sønderjylland i hint Tidsrum var særlig uheldige i at omgaaes og paavirke den jævne Befolkning, thi dette var ingeniunde Tilfældet. Men hele vor akademisk dannede Embedsstand har unægteligt i Almindelighed haft svært ved at komme i et jævnt og naturligt Forhold til den menige Mand uden Kunstleri fra nogen af Siderne. Skylden herfor falder ganske vist til begge Sider, men jeg tror ligefuldt, at den uheldige akademiske Nimbus her spiller en væsentlig Rolle og har lagt en maaske til Dels uvilkaarlig og ubevidst Eksklusivitet omkring Akademikerne, som den almene Befolkning umiddelbart er vegen tilbage for og har rullet sig sammen imod. Den studerende Vej har nu ganske vist hidtil tidligt og længe maattet føre Drengen og Ynglingen bort fra Hjemmet og de naturlige Livsforhold ind i Skole- og Bogverdenen og saaledes med Nødvendighed gjort ham fremmed for det egentlige Folkeliv, men var ikke den aristokratisk-akademiske Fortryllelse kommen til at slaa saa stærkt igjennem, vilde Embedsmanden og den jævne Mand snart igjen have fundet hin-

anden. Vi har til Lykke mange Exempler derpaa, altsom Fælleslivet, folkeligt og kristeligt, er kommen i Grøde og til kraftig Udvikling, og Sandsen i samme Grad er vakt for virkelig Menneskedannelse. Dette har i høj Grad hjulpet paa Præsterne, der vel ellers i Reglen har sværest ved at blive „Akademiskheden“ kvit, der saa godt trives i Studerekamret og saa let gaar i Pagt med en vis præstelig Værdighed. Lægerne og de juridiske Embedsmænd ude i Landet har derimod, paa Grund af deres fremherskende praktiske Samkvem med Befolkningen, maaske lettere ved et slippe fra Fortryllesen og over Kløften. Den sande og virkelige Uddannelse skulde ogsaa gjærne øve sin frugtbare og forædlende Indflydelse paa alle Maader og ikke forvanske eller forvrænge sig selv ved at udbytte sin Herlighed i Selvdyrkelsens Tjeneste.

Hvad der ogsaa var uheldigt for de unge Embedsmænd i det omhandlede Sprogdistrikt var det ejendommelige Forhold, hvori idetmindste paa mange Steder de afskedigede slesvigholstenske Præster havde staaet til deres Sognefolk. Saare ofte var det Tilfælde, at disse Præster var fødte enten i selve Sognet, i Nærheden eller dog i alt Fald i det omhandlede Sprogbælte. Med deres tyske Uddannelse fulgte det, at de gjærne talte det danske Sprog i samme Skikkelse, som det havde i Folkemunden. Præstesproget var jo ellers det højtyske. Dertil kom, at de samme Præster var saa fortrolige og i Grunden tidt helt fælles med Befolkningen i hele Egnens Sæd og Skik, og f. Ex. ofte tog en Thevandsknægt eller en „Kaffepuns“ sammen med Bønderne i et godt gemytligt Lag. Alt dette — jeg vil ikke just sige folkelige, men jævne og populære i hele deres Færd gjorde, at man blev mere kritisk over

for de ny Mænd, der var skaarne over en anden Læst. Det forekommer mig desuden ogsaa, som var det i det hele lettere for de tyske Universitetsmænd at falde i jævner Foldes end Tilfældet er med de danske. Hænger dette maaske sammen med en vis Side af „Burschikositeten“ blandt de tyske Studenter, eller lider den blødere og i Grunden mere ligefremme danske Natur mere under en tidlig begyndt, længe fortsat og under adskillige højtidelige Stemplinger autoriseret skolemæssig Dannelsesmaade og Dannelsesform end den mere haardføre tyske?

Før at forebygge en mulig Misforstaaelse, vil jeg udtrykkeligt fremhæve det, at det er saa langt fra at være min Mening, at de danske Præster og øvrige Embedsmænd burde have forsøgt at kunstle med at tale i Mundarten, at jeg tværtimod vilde anset sligt for at have været aldeles forkasteligt. Det vilde ogsaa være blevet baade misforstaaet og misbilliget af Befolkningen, der ikke alene havde godt Udbytte af at høre sit Modersmaal i en ædlere Sprogform, men ogsaa i Grunden syntes bedst om det. Atter en lille Historie. Der var en højtstaaende Embedsmand, som af en kejtet Nedladdenhed forsøgte sig i at tale i Mundarten med et Par jævne Borgermænd, der var med i et finere Selskab, medens han til de øvrige Deltagere selvfølgelig talte i Rigsmaalet. Men den ene af Mændene sagde da til Vedkommende, tørt og tilsyneladende naivt: „Deres Højvelbaarenhed kan gjerne tale til os ligesom til alle de andre, vi forstaar Dem saamænd ganske udmærket.“ En høj Grad af Varsomhed i at experimentere med Folkesproget og Folkeskikkene, selv om det maatte ske i et videnskabeligt Øjemed, er i det hele at anbefale under saadanne Forhold. Man kan ellers let gjøre Skade paa

flere Maader. Rent galt er det naturligvis fra et vist overlegent Dannelsesstade at lægge nogenomhelst Ringeagt for Dagen over for Folkets Maal og Sæder. Sligt fandt Mændene vist heller aldrig paa, men jeg ved, at de kjære Fruer undertiden kom uheldigt afsted i denne Henseende.

En Embedsmandsfrue — ingen Præstekone — havde en sønderjydsk Tjenestepige, som hed Ane. Pigen, der var ude i Kjøkkenet, syntes nu, at Fruen kaldte højt paa hende, aabnede altsaa Kjøkkendøren og spurgte: „øft“ Fruen? Hvad siger du Ane? svarer Fruen. „Æ spørr, om Fruen øft aa næ,“ gjentog Ane lidt hvast, men nu blev Fruen halvt ellevild og udbrød: nej, Ane! nu bli'r det ved Gud for galt med dig: om jeg øft — ja hvad var det for et gyseligt Ord, du brugte! — At øf' — der skal dvæles med Tonen paa begge Bogstaver — eller maaske paa sine Steder at øv', er et ret almindeligt sønderjydsk Udtryk for at tale højt, at raabe eller kalde paa nogen, og det er af god gammel nordisk Rod. Det vidste den gode Frue nu ikke, men troede sikkert nok at burde hævde sin sproglige Finfølelse ved at blive opskræmt og erklære sig insolvent over for Ancs Tungemaal. Saavidt jeg husker, var Fruen vistnok fra den kjøbenhavnske Sprogregion, hvor man har „Vindevær“, „Kaveliner“ og bruger „kado'nte“ o. s. v.

En anden Gang var det en Præstefrue, der var paa Spil. Præstefolkene var nylig blevne gifte. Folk tog venligt mod den unge Kone, gjorde Gilde for deres Præstefolk, og alt var saa dejligt. Saa var det ved en „bedre Aften“, at der efter Egnens almindelige Skik og Brug ogsaa serveredes med Svedsker, tillavede som Syltetøj til den udmærkede Oxesteg. Værten var en meget velhavende

Bonde paa Vesteregnet, hans Kone en særdeles proper og dygtig Husmoder. Præsten syntes overmaade godt om det nævnte Syltetøj og anbefalede sin unge Kone at optage denne gode Skik ogsaa i deres Husholdning. Dette skulde han imidlertid ikke have gjort; thi Fruen erklærede meget afgjørende, at Svedsker slet ikke var et passende Syltetøj og aldrig som saadant skulde komme paa hendes Bord.

Adskillige Aar derefter blev samme Præst præsenteret til Valg, da et stort Præstekald i Provstiet skulde besættes som Valgkald. Der blev sagt, at vedkommende Sogmenighed syntes bedst om den omtalte Præst baade med Hensyn til hans Prædiken og hans Person, men hans Kone var man bange for, da hun havde fældet saa haard en Dom over Svedskerne, og — Manden gik glip af Kaldet.

Selvfølgelig er disse Smaahistorier i sig selv rene Bagateller, men set fra en vis Side kan der dog let afvindes dem en symbolsk Betydning, som det nok er værd at lægge Mærke til. For det Opdragelsesarbejde, der i hine Dage skulde udføres i de her omtalte Egne, var de slet ikke saa aldeles betydningsløse, saa meget mindre som de fjendtlige Lurere og Udraabere nok vidste at udbytte dem paa det bedste. Det var jo i Grunden et fint Stykke Arbejde, der skulde gøres, og det gjaldt i høj Grad om ikke at synde mod Takt og god Tone i Ordets dybeste og bedste Mening. En ganske anden Sag er det med Tyskernes Fremfærd i Sønderjylland nu om Stunder. Hvor man aabenlyst gaar ud paa at kue, knuse og udrydde, der er Kølleslagene og grovt Skyts i det hele paa sin Plads, medens det i Grunden rent ud er væmmeligt, naar man møder den smilende, højtidelige og fromme Mine hos dem,

der fører det dræbende Hug mod den Folkelighed, der fra Arilds Tid har Hjemstedsret i denne gamle danske Landsdel.

*

*

*

Saaledes tør jeg vel da tro at have klargjort det fuldstændigt meningsløse i at jævnføre Herredømmet i Slesvig fra 1851 til 1864 med Regimentet efter den Tid. Disse to Ting er saa grundforskjellige, at de slet ikke i fjærneste Grad kan jævnstilles eller sammenlignes. „Imellem Krigene“ var det Formaalet at vække et Folk til at finde, godkjende og vedkjende sig sin egen sande Natur og Folkelighed, sit eget Modersmaal, at Folket maatte rejse sig efter Aarhundreders Forkvakling og Førgjorthed. Nu gaar det derimod ud paa ved hensynsløse Midler at overmande, overvælde og om muligt helt udrydde et Folkeliv, der paa sin egen Odelsgrund kæmper for sit Liv med Naturens og Historiens ægte og adlede Vaaben.

Kyndige Folk, som ikke har bidt Hovedet af al Skam, maa indrømme det uden Forbehold, at den danske Regjering i hint saa aldeles grundløst udskregne Tidsrum lod alt Ikkedansk være med Fred paa dets egne Enemærker.

Var Tyskerne ikke saa ellevilde i deres Selvforgudelse, vilde de skamme sig ved at tale om det danske Herredømme i Sønderjylland, naar de ser det i Lyset af deres egen Færd og Fremgangsmaade!

Udkommen er:

Vore Rettigheder.

I.

Forenings- og Forsamlingsretten

ved

H. P. Hanssen-Nørremølle.

I Kommission hos **Johannes Moldts Boghandel,**
Sønderborg.

Pris 75 Pf.

Under Pressen er:

Vore Rettigheder.

II.

Vor politiske Valgret

ved

H. P. Hanssen-Nørremølle.

NB. På Grund af Sygdom er Korrekturlæsningen på første Ark
bleven mangelfuld. Dette bedes undskyldt.

„Sønderjydske Aarbøger“

udgivne af

H. P. Hanssen-Nørremølle, Gustav Johannsen og P. Skau
udkommer fire Gange aarlig i Hæfter paa 5 Ark.

„Sønderjydske Aarbøger“ vil bringe Bidrag til Sønderjyllands Historie og Topographi, Skildringer af Folkelivet i Sønderjylland, politiske Afhandlinger om Nutidsforhold i Sønderjylland m. m.

Subskription paa „Sønderjydske Aarbøger“ modtages i alle Boglader i Sønderjylland, Danmark, Norge og Sverrig. Prisen er 4 Kroner Aargangen; for Medlemmer af danske Foreninger i Nordslesvig 3 Mark.

Nye tiltrædende Holdere ville indtil videre kunne faa Aargangene 1889, 1890 og 1891 for halv Pris.

Indhold:

<i>Gustav Johannsen</i> : Nordslesvig i 1892	Side 1.
<i>Nekrologer</i> : Thomas With.	9.
<i>C. P. Wolff</i> : Om Landbrugets Kreditforhold	12.
<i>P. Lauridsen</i> : Vort Folks Sydgrænse	28.
<i>C. Appel</i> : Det er slet ikke Lige for Lige	51.

